UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií, Katedra německých a rakouských studií

Bakalářská práce

2016 **Klára Bundová**

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií, Katedra německých a rakouských studií

Klára Bundová

Německý odklon od jádra v roce 2011 a politické motivace CDU/CSU

Bakalářská práce

Praha 2016

Autor práce: **Klára Bundová**

Vedoucí práce: **PhDr. Tomáš Nigrin, Ph.D**.

Rok obhajoby: 2016

Bibliografický záznam

BUNDOVÁ, Klára. *Německý odklon od jádra v roce 2011 a politické motivace CDU/CSU.* Praha, 2016. 57 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra německých a rakouských studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Tomáš Nigrin, Ph.D.

Abstrakt

Tato práce se zabývá německým odstupem od jádra v roce 2011 a politickými motivacemi CDU/CSU. Cílem práce je potvrdit nebo vyvrátit, že se ze strany CDU/CSU jednalo o takticky motivovaný čin s cílem zabránit vysokým voličským ztrátám v blížících se zemských volbách. Odklon od jádra není pro Německo ničím novým, odpor proti jaderné technologii má zde již silnou tradici a už za vlády rudo-zelené koalice po roce 1998 došlo k ujednání prvního německého odklonu od jádra. Pro CDU/CSU představovaly nicméně jaderné elektrárny vhodnou přechodnou technologii, než se bude moci Německo plně spolehnout na obnovitelné zdroje energií a patřili k čelním zastáncům jádra. Když se proto v roce 2009 dostali k moci, ujednali novelizaci atomového zákona a došlo k prodloužení životnosti německých jaderných elektráren. Jejich postoj byl neměnný až do jaderné havárie ve Fukušimě v březnu 2011, kdy došlo k zásadnímu obratu v jejich jaderné politice, a rozhodli se podpořit odklon od jádra. Oficiální odůvodnění vlády se jeví jako nedostatečné, neboť v žádné jiné zemi nedošlo k tak radikální reakci. Vláda vysvětlila svůj obrat tím, že si v důsledku havárie ve Fukušimě uvědomila reálnost rizik spojených s provozem jaderných elektráren. Považuji proto za vhodné, zabývat se analýzou politických motivací CDU/CSU pro druhý německý odklon od jádra.

Abstract

This bachelor thesis focuses on the German nuclear phase-out in 2011 and political motivations of CDU/CSU. The main objective of this paper is to confirm or reject the statement that CDU/CSU was politically motivated in order to attempt to prevent large vote losses in the upcoming Landtag elections. Nuclear phase-out was not an entirely new development for Germany; there is a long tradition of a strong

opposition to nuclear technology and already during the government of red-green coalition after 1998 the first nuclear phase-out was agreed. Nuclear energy was nevertheless considered to be a convenient bridging technology for CDU/CSU before Germany could fully rely on renewable sources of energy and belonged to the front supporters of nuclear energy. With the inauguration of the new federal government in 2009 formed by CDU/CSU and FDP, an amendment to the atomic law was agreed and the coalition managed to extend the operational lifespan of nuclear power plants. Their attitude to nuclear energy remained unchanged until the Fukushima accident in Japan in March 2011, which provoked a U-turn in their policy and they suddenly decided to support nuclear phase-out. The official explanation of the government seems to be insufficient since in no other country had the Japan nuclear accident such a big impact. The Government explained their U-turn as a notification of the reality of risks connected with the operation of nuclear power plants as a result of the accident in Fukushima. I therefore consider it to be convenient to analyze political motivations of CDU/CSU for the second nuclear phase-out.

Klíčová slova

Německo, odklon od jádra, CDU/CSU, jaderná politika, politické motivace, protijaderné hnutí, zemské volby v Bádensku-Württembersku

Keywords

Germany, nuclear phase-out, CDU/CSU, nuclear policy, political motivations, anti-nuclear movement, Landtag elections in Baden-Württemberg

Rozsah práce: 85 449

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 6. 5. 2016 Klára Bundová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu své bakalářské práce panu PhDr. Tomáši Nigrinovi, Ph.D. za jeho odborné vedení, užitečné rady a připomínky při psaní.

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno:
Klára Bundová

E-mail:
57906102@fsv.cuni.cz

Studijní obor:
Mezinárodní teritoriální studia

Semestr a školní rok zahájení práce:
letní, 2015

Semestr a školní rok ukončení práce:
letní, 2016

Vedoucí bakalářského semináře:
Mgr. Karel Svoboda, Ph.D.

Vedoucí práce:
PhDr. Tomáš Nigrin, Ph.D.

Název práce:
Německý odklon od jádra v roce 2011 a politické motivace CDU/CSU

Charakteristika tématu práce (max. 10 řádek):
Tématem mé bakalářské práce je německý odklon od jádra v roce 2011. Jednalo se o nečekaný krok vládní koalice CDU/CSU a FDP, neboť ještě několik měsíců před havárií ve Fukušimě prosadili prodloužení životnosti jaderných elektráren, o které usilovali již několik let. V mé práci nejprve představím první jaderný odstup od jádra za vlády rudo-zelené koalice (1998 - 2005), který je jakožto historický úvod důležitý pro další části mé práce. Následně se budu zabývat odklonem od jádra v roce 2011, kde bych chtěla detailně představit vývoj událostí po fukušimské havárii v Německu. Další kapitolou bude historický vývoj jaderné politiky CDU/CSU. Cílem této kapitoly je ukázat, jak se proměnily názorové postoje Unie po událostech ve Fukušimě. V poslední kapitole pak budu zkoumat politické motivace CDU/CSU, které vedly k druhému německému odklonu od jaderné energie.

Zdůvodnění úprav a změn tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):
Předmětem mého zkoumání je nyní nově pouze odklon od jádra v roce 2011 a politické motivace CDU/CSU pro tento odklon oproti původnímu plánu zabývat se obecně německou Energiewende (energetický obrat). Došlo tedy k podstatně užšímu časovému i věcnému vymezení tématu práce. Z důvodu změny předmětu práce se také změnila má výzkumná otázka a cíl práce. Cílem mé práce je zdůvodnit, proč se CDU/CSU rozhodla k odklonu od jádra po jaderné katastrofě ve Fukušimě, když se jim o necelý půlrok dříve podařilo prosadit prodloužení životnosti jaderných elektráren v Německu, o který tak dlouho usilovali. Má výzkumná otázka tedy je, jaké politické motivace vedly CDU/CSU k odklonu od jádra v roce 2011.

Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):

1. Jaderná politika v letech 1998 – 2011
1.1 Rudo-zelená koalice 1998 – 2005
1.2 Prodloužení životnosti jaderných elektráren za vlády CDU/CSU a FDP
2. Odklon od jádra v roce 2011
2.1 Kroky kancléřky Merkelové
2.2 Bezpečnostní a Etická komise
2.3 Zákony o odstoupení od jádra
3. Vývoj přístupu CDU/CSU
3.1 Reakce na jadernou politiku rudo-zelené koalice (1998 – 2005)
3.2 Rozdílnost názorů za vlády velké koalice (2005 – 2009)
3.3 Černo-žlutá koalice (2009 – 2011) a katastrofa ve Fukušimě
4. Politické motivace CDU/CSU
4.1 Oficiální odůvodnění
4.2 Nejednotnost názorů v rámci CDU/CSU
4.3 Pokles popularity CDU/CSU a FDP
4.4 Zemské volby v Bádensku-Württembersku
4.5 Silné protijaderné hnutí v Německu

Prameny a literatura (výběrová bibliografie, max. 30 hlavních titulů):

1) Wolfgang Rüdig, „Phasing out nuclear energy in Germany“, German Politics 9 (2007): 43-80.
2) Tomáš Nigrin, Martin Landa, Tereza Svobodová a kol., Německo bez jádra? : SRN na cestě k odklonu od jaderné energie (Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015), 156 s.
3) Ortwin Renn, „Wissen und Moral – Stadien der Risikowahrnehmung“ Aus Politik und Zeitgeschichte (Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2011), 46-47.
4) Miranda A. Schreuers, “The politics of phase-out,” Bulletin of the Atomic Scientists 68 (2012): 30-41.
5) Christian Huss, „Energy Transition by Conviction or by Surprise? Environmental Policy from 2009 to 2013” German Politics 23 (2014): 430-445.
6) Alexander Rossnagel a Anja Heutschel, „The legalities of a nuclear shutdown“ Bulletin of the Atomic Scientists 68 (2012): 55-66.
7) Klaus-Dieter Maubach, Energiewende: Wege zu einer bezahlbaren Energieversorgung (Wiesbaden:Springer VS, 2013), 25-40.
8) Sebastian Haunss, Matthias Dietz a Frank Nullmeier, „Exit from Nuclear Energy in Germany: Explaining Radical Policy Shift“ (prezentováno na 7. ECPR (The European Consortium for Political Research) konferenci, Bordeaux, 4. – 7. září 2013).
9) Konrad Kleinknecht, „Abkehr von Klimaschutz?“ Aus Politik und Zeitgeschichte (Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2011), 29-36.
10) Jonathan Olsen, „The Spring Landtag Elections: Regional Specificities or National Electoral Dynamics?“ German Politics 21(2012): 116-128.
11) Luhmann Hans-Jochen, „Deutschlands Energiewenden: Motive und Auswirkungen für den europäischen Elektrizitätsmarkt“, Ende des Atomzeitalters? Von Fukushima in die Energiewende (Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2012), 97-108.
12) Wolfrum Edgar, Rot-Grün an der Macht: Deutschland 1998-2005 (München: C.H.Beck, 2013), 848.
13) Engler Fabian a Zohlhöfer Reimut, „Courting the Voters? Policy Implications of Party Competition for the Reform Output of the Second Merkel Government“, German Politics 23 (2014): 284-303.
14) „Der Weg zur Energie der Zukunft“, Bundesministerium für Wirtschaft und Energie, https://www.bmwi.de/BMWi/Redaktion/PDF/E/energiekonzept-2010-beschluesse-juni-2011,property=pdf,bereich=bmwi2012,sprache=de,rwb=true.pdf (staženo 20. 3. 2016).

Podpis studenta a datum

Schváleno	**Datum**	**Podpis**
Vedoucí práce		
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Obsah

Úvod ... 2
1. Jaderná politika v letech 1998 – 2011 ... 6
1.1 Rudo-zelená koalice 1998 – 2005 ... 6
1.2 Velká koalice (2005 – 2009) a prodloužení životnosti jaderných elektráren během vlády CDU/CSU a FDP ... 10
2. Odklon od jádra v roce 2011 ... 13
2.1 Kroky kancléřky Merkelové ... 13
2.2 Bezpečnostní komise ... 15
2.3 Etická komise ... 16
2.4 Zákony o odstoupení od jádra ... 17
3. Vývoj přístupu CDU/CSU ... 20
3.1 Reakce na jadernou politiku rudo-zelené koalice (1998 – 2005) ... 20
3.2 Rozdílnost názorů velké koalice (2005 – 2009) ... 23
3.3 Černo-žlutá koalice (2009 – 2013) a jaderná katastrofa ve Fukušimě ... 25
3.3.1 Přístup před Fukušimou ... 26
3.3.2 Přístup po Fukušimě ... 27
4. Politické motivace CDU/CSU ... 28
4.1 Oficiální vládní odůvodnění – vysoké riziko ... 28
4.2 Silné protijaderné hnutí ... 30
4.3 Názorový rozkol v rámci CDU/CSU ... 33
4.4 Pokles politických preferencí CDU/CSU a FDP a vzestup Zelených ... 35
4.5 Zemské volby v Bádensku-Württembersku ... 39
Závěr ... 43
Summary ... 46
Seznam použitých zkratek ... 48
Použité zdroje a literatura ... 49

Úvod

Tato bakalářská práce se zabývá německým odklonem od jádra[1] v roce 2011 a politickými motivacemi CDU/CSU, které k tomuto odklonu vedly. Německý odklon od jádra v roce 2011 se mnohým jevil jako nepochopitelná panika v důsledku havárie v japonské Fukušimě v březnu roku 2011 a sklidil poměrně velkou kritiku. Pro Německo se nicméně nejednalo o tak neobvyklý vývoj, nesouhlas s jadernými elektrárnami byl v německé společnosti zakořeněný již od 70. let a vyústil až v první jaderný odklon už za vlády rudo-zelené koalice po roce 1998. Znalost tohoto předchozího vývoje je proto zásadní pro pochopení druhého odklonu v roce 2011.

Rudo-zelená koalice se uchýlila k odklonu od jádra v důsledku přesvědčení, že jsou jaderné elektrárny zbytečným rizikem pro Německo a je možné je nahradit bezpečnějšími a také ekologičtějšími elektrárnami v podobě obnovitelných zdrojů energií. Koalice proto krátce po zvolení zahájila hovory s energetickými koncerny a byla dohodnuta maximální doba provozu jaderných elektráren na 32 let od zahájení komerční výroby, což znamenalo úplné německé odstoupení od jádra do roku 2021. Proti tomuto ujednání se stavěla opozice v podobě stran CDU/CSU a FDP, neboť jejich představitelé patřili k největším podporovatelům jaderné energetiky. Když v roce 2009 tyto strany utvořily vládní koalici, začaly ihned projednávat revizi původního vládního ujednání o jaderných elektrárnách. Na podzim roku 2010 tak došlo k novelizaci zákona o atomové energii, která znamenala prodloužení životnosti jaderných elektráren v rozmezí mezi 8 až 14 lety. Dne 11. března 2011 ale došlo k havárii v japonské jaderné elektrárně Fukušima Daiichi, která donutila vládní koalici k překvapivému obratu v jejich dosavadní jaderné politice a vedla až k druhému německému odstupu od jádra. Došlo k rychlému odstavení hned osmi jaderných elektráren a poslední měly ukončit provoz nejpozději do roku 2022. Odstup od jádra pro Německo tedy nebyl ničím novým, překvapivé na něm ale bylo to, že k němu došlo za vlády černo-žluté koalice, která doposud vystupovala jako silný zastánce jaderné energetiky a jen několik měsíců před japonskou havárií schválila prodloužení životnosti německých jaderných elektráren.

[1] Německy „*Atomausstieg*“, pro účely této práce bude používán překlad odklon nebo odstup od jádra/ jaderné energie.

Cílem této práce je proto představit, jaké politické motivace vedly CDU/CSU k jadernému odklonu v roce 2011. Po havárii ve Fukušimě čelila vládní koalice silnému nátlaku veřejnosti, která se dlouhodobě stavěla proti jaderné energetice a klesala popularita obou politických stran. Pouhé dva týdny po havárii ve Fukušimě se konaly zemské volby v Bádensku-Württembersku a v Porýní-Falci. Mým předpokladem proto je, že se CDU snažila udržet voliče a předejít špatnému volebnímu výsledku.

Ve své práci vycházím z předpokladu, že rozhodnutí pro odstup od jádra nevycházelo pouze z ideologických důvodů, ale bylo podmíněno i silnými politickými motivacemi. Výchozí tezí mé práce tedy je, že bylo vládní rozhodnutí politicky motivováno.

Předmětem této práce je proto kromě dvou německých odstupů od jádra také historický vývoj jaderné politiky frakce CDU/CSU, na kterém bych chtěla ukázat radikální názorovou proměnu po havárii ve Fukušimě. Až do roku 2011 se frakce projevovala navenek projaderně, přestože se uvnitř objevovaly i nesouhlasné hlasy, obecně lze říci, že její členové podporovali využití jaderných elektráren a jejich dlouhodobější provoz. Jadernou energetiku považovali za vhodnou přechodnou technologii,[2] která je poměrně levná a neškodí životnímu prostředí tolik jako například uhelné elektrárny. Odstup od jaderné energie ujednaný rudo-zelenou koalicí nepodporovali a varovali před riziky, která s tímto odstupem souvisí. Hlavními body kritiky byly zejména hrozící výpadky elektřiny, vyšší znečištění životního prostředí při nahrazení jaderných elektráren uhelnými, zvýšení cen za energie a uvržení Německa do technologické izolace. Po březnové havárii ve Fukušimě v roce 2011 tuto politiku zcela změnili. Provoz jaderných elektráren začali překvapivě také považovat za příliš rizikový a rozhodli se proto podpořit německý odklon od jádra.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol. První se zabývá jadernou politikou rudo-zelené koalice mezi lety 1998 – 2005 a zahrnuje tedy i první jaderný odstup. Tato část slouží jako historický úvod a je zásadní pro pochopení následujících částí práce. Zároveň je v první kapitole představen vývoj za vlády černo-žluté koalice a jejich plán na prodloužení doby životnosti jaderných elektráren. Druhá kapitola je věnována druhému jadernému odstupu v roce 2011 a konkrétnímu popisu událostí v Německu po jaderné havárii ve Fukušimě. Ve třetí kapitole jsem se zaměřila na jadernou politiku CDU/CSU

[2] Německy „*Brückentechnologie*“.

v období od vlády rudo-zelené koalice až po jadernou havárii ve Fukušimě. V poslední kapitole předloženého textu budu zkoumat politické motivace CDU/CSU pro odklon od jádra v roce 2011. Oficiální odůvodnění vlády bylo vysoké bezpečnostní riziko jaderné technologie, jehož reálnost si naplno uvědomili až po havárii v Japonsku, neboť se jednalo o katastrofu ve vysoce vyspělé zemi na podobné úrovni jako Německo. Reakce Německa byla nicméně zcela ojedinělá, žádná jiná země nereagovala na tuto havárii takto radikálně a vládní odůvodnění se pak jeví jako nedostatečné. Vezmeme-li v potaz předchozí jadernou politiku CDU/CSU, je rozhodnutí nečekané.

Práce je založena na analýze primární a sekundární literatury. Pro kapitoly věnující se prvnímu a druhému německému odstupu od jádra bylo již napsáno mnoho relevantní literatury nejen cizojazyčné, nýbrž i české, přestože se jedná o téma poměrně aktuální. Základními podklady pro tuto část byly především cizojazyčné odborné články a primární zdroje. V rámci primárních zdrojů jsem pro účely této práce pracovala zejména s oficiálními stranickými dokumenty v podobě volebních programů a koaličních smluv a také s konkrétními zákony. Většina těchto primárních zdrojů je dostupná na oficiálních stránkách daných politických stran nebo na stránkách německých spolkových ministerstev. V rámci sekundární literatury mi jako důležitý zdroj posloužila kniha od Tomáše Nigrina, Martina Landy, Terezy Svobodové a kol. *Německo bez jádra? SRN na cestě k odklonu od jaderné energie,*[3] která mi poskytla potřebný náhled do problematiky.

K získání potřebných informací pro kapitolu vývoje jaderné politiky CDU/CSU jsem jen velmi obtížně hledala vhodnou sekundární literaturu. Základní náhled mi opět poskytla kniha *Německo bez jádra? SRN na cestě k odklonu od jaderné energie,* konkrétně kapitola *1.1 Jaderná politika CDU/CSU od 70. let do Fukušimy*, která poskytuje velmi kvalitní přehled historického vývoje jaderné politiky CDU/CSU. Tuto část práce jsem nicméně zpracovala především pomocí analýzy primárních pramenů, zejména volebních programů a koaličních smluv, ze kterých lze přehledně vyčíst postoj k jaderné energetice. Rozhodla jsem se čerpat nejen z oficiálních stranických dokumentů, nýbrž také využít konkrétní výroky politiků nalezené v německých

[3] Tomáš Nigrin, Martin Landa a Tereza Svobodová, *Německo bez jádra?: SRN na cestě k odklonu od jaderné energie*. První vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015. ISBN 978-80-246-3186-8.

elektronických periodicích. Pro tyto účely jsem pracovala zejména s periodiky *Spiegel Online* a *Süddeutsche Zeitung*.

Pro kapitolu politických motivů CDU/CSU bylo obtížné najít relevantní dostupnou literaturu v českém jazyce, vycházím v ní proto pouze z cizojazyčné sekundární literatury. Ani cizojazyčné literatury nebylo na toto téma napsáno mnoho, vedlejšími politickými motivacemi pro druhý německý odstup od jádra se autoři píšící o této problematice příliš nezabývali. Stěžejním textem pro tuto část byl článek od Christiana Husse s názvem *Transition by Conviction or by Surprise? Environmental Policy from 2009 to 2013*[4] a poté text od Hanse-Jochena Luhmanna *Deutschlands Energiewenden: Motive und Auswirkungen für europäischen Elektrizitätsmarkt*.[5] Oba tyto texty jsou zaměřeny především na motivy německého odklonu od jádra, nikoliv pouze na odstup samotný. Ve své práci se snažím kromě analýzy zdrojů přidat určitou nadhodnotu v podobě vlastního zhodnocení v závěru.

[4] Huss Christian, „Energy Transition by Conviction or by Surprise? Environmental Policy from 2009 to 2013", *German Politics* 23 (2014): 430-445. ISSN 1743-8993 (Online).

[5] Luhmann Hans-Jochen, „Deutschlands Energiewenden: Motive und Auswirkungen für den europäischen Elektrizitätsmarkt", *Ende des Atomzeitalters? Von Fukushima in die Energiewende* (Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2012), 97-108. ISBN 978-3-8389-0247-0.

1. Jaderná politika v letech 1998 – 2011

V této kapitole se budu zabývat vývojem jaderné politiky v Německu od roku 1998 do roku 2011. Toto období považuji za zásadní pro následující kapitoly své práce, ve kterých chci zkoumat odklon od jádra v roce 2011 a politické motivace CDU/CSU, které k tomuto rozhodnutí vedly. Odstup od jádra v roce 2011 totiž nebyl pro Německo zcela novým vývojem a k jeho pochopení je potřeba podívat se do minulosti. První část kapitoly se bude zabývat jadernou politikou rudo-zelené koalice, kterou tvořila Sociálně-demokratická strana Německa (SPD) a Spojenectví 90/Zelení (dále jen Zelení). Během následující vlády velké koalice v letech 2005 - 2009, kterou tvořili SPD a Křesťansko-demokratická unie (CDU) se svou sesterskou stranou Křesťansko-sociální unií (CSU) nedošlo v jaderné politice Německa k žádným změnám, ve druhé části této kapitoly budu proto zkoumat jadernou politiku až za vlády černo-žluté koalice, tedy koalice stran CDU/CSU a FDP (Svobodná demokratická strana). Tato druhá část se bude zabývat jadernou politikou pouze do roku 2011, neboť jadernému obratu po roce 2011 bude věnována samostatná kapitola.

1.1 Rudo-zelená koalice 1998 – 2005

Už před volbami v roce 1998 bylo zřejmé, že pokud se utvoří koalice mezi SPD a Zelenými, dojde ke změnám v jaderné politice Německa.[6] Ve volbách v roce 1998 strana SPD vyhrála se ziskem 40,9 % hlasů a utvořila koalici právě se Zelenými, kteří získali 6,7 % hlasů,[7] po utvoření koalice tak došlo po dlouhé době ke kompletní výměně vlády po vystřídání vládní koalice tvořenou CDU/CSU s FDP. V čele státu se tato koalice udržela i po následujících volbách v roce 2002, tedy až do roku 2005 a jejich významným projektem byl právě odstup od jádra.

Již z předvolebních programů a koaliční smlouvy bylo zřejmé, kam chtějí tyto strany v jaderné politice směřovat. Obě strany viděly v jaderné energii příliš vysoké a zbytečné riziko spojené zejména s ukládáním radioaktivního odpadu. Zelení také

[6] Wolfgang Rüdig, „Phasing out nuclear energy in Germany“, *German Politics 9* (2007): 54.
[7] „Wahl zum 14. Deutschen Bundestag am 27. September 1998“, Der Bundeswahlleiter, https://www.bundeswahlleiter.de/de/bundestagswahlen/fruehere_bundestagswahlen/btw1998.html (staženo 20. 2. 2016).

poukazovali na dlouhodobý nesouhlas široké veřejnosti s využíváním jaderné energie.[8] Ve stranickém programu SPD z roku 1998 psali, že chtějí odstup od jaderné energie, co nejrychleji to bude možné. Provoz jaderných elektráren nepovažovali sociální demokraté za zodpovědný. Velkým problémem pro ně byl také vyhořelý radioaktivní odpad, pro který stále neexistoval sklad na konečné uložení a nesouhlasili ani s jeho dalším zpracováním.[9] Zelení ve svém vládním programu dle očekávání věnovali odstupu od jaderné energie také podstatnou část, na rozdíl od SPD ovšem požadovali okamžitý odstup od jádra. Chtěli odpojit od sítě všechny jaderné reaktory okamžitě, protože podle nich představovaly obrovské riziko a také zatížení pro budoucí generace v podobě radioaktivního odpadu.[10] Tento lehce odlišný postoj se posléze projevil i během samotného vyjednávání koaliční smlouvy a novely atomového zákona. Z koaliční smlouvy je nicméně patrné, že Zelení nakonec museli slevit ze svého požadavku na okamžité odstoupení od jaderné energie a respektovat svého silnějšího koaličního partnera, neboť se v ní dohodli na postupném odstupu od jádra.[11]

Rudo-zelená koalice vedená kancléřem Gerhardem Schröderem nakonec prosadila své předvolební plány i legislativně a nastavila tak pro Německo zcela nový energetický kurz, přestože koaliční jednání nebyla snadná kvůli již výše zmíněnému nesouladu. Zelení požadovali rychlé odstoupení od jádra a dobu provozu elektráren maximálně 25 let od zahájení komerčního provozu, což obhajoval zejména spolkový ministr životního prostředí Jürgen Trittin ze strany Zelených, oproti tomu SPD prosazovala odstup postupný a maximální délku provozu elektráren 35 let od zahájení komerčního provozu. Čelním zastáncem postupného odstupu byl nestranný spolkový ministr hospodářství a technologie Werner Müller.[12] Jürgen Trittin a Werner Müller

---

[8] „Programm zu Bundestagswahl98. Grün ist der Wechsel“, Bündnis 90/Die Grünen, https://www.gruene.de/fileadmin/user_upload/Bilder/Redaktion/30_Jahre_-_Serie/Teil_21_Joschka_Fischer/Wahlprogramm_Bundestagswahl1998.pdf (staženo 20. 2. 2016).

[9] „Grundsatzprogramm der Sozialdemokratischer Partei Deutschlands“, Friedrich Ebert Stiftung, http://library.fes.de/library/html/voll-prog-spec01.html (staženo 25.2.2016).

[10] „Programm zu Bundestagswahl98.“

[11] „Aufbruch und Erneuerung – Deutschlands Weg ins 21. Jahrhundert, Koalitionsvereinbarung zwischen der Sozialdemokratischer Partei Deutschlands und Bündnis 90/Die GRÜNEN“, Sozialdemokratische Partei Deutschlands, https://www.spd.de/fileadmin/Dokumente/Beschluesse/Bundesparteitag/koalitionsvertrag_bundesparteitag_bonn_1998.pdf (staženo 29. 2. 2016).

[12] Edgar Wolfrum, *Rot-Grün an der Macht: Deutschland 1998-2005* (München: C.H.Beck, 2013), 238.

byli také společně se spolkovým kancléřem Gerhardem Schröderem hlavními tvůrci jaderného odstupu.[13]

V následující tabulce je zobrazeno, v jakém roce by došlo k uzavření 19 jaderných reaktorů v Německu v případě maximální doby provozu 25 let a 35 let. Z tabulky je patrné, že plán Zelených by znamenal okamžité odstavení hned tří jaderných elektráren v době, kdy Německo ještě zdaleka nemělo dostatečné množství obnovitelných zdrojů energie. I kancléř Schröder se proto klaněl spíše na stranu Wernera Müllera.[14]

Tabulka č. 1: Uzavírání jaderných reaktorů v Německu

Reaktor	**25 let**	**35 let**
Obrigheim	okamžitě	2003
Stade	okamžitě	2007
Biblis A	okamžitě	2009
Biblis B	2001	2011
Neckarwestheim	2001	2011
Brunsbüttel	2001	2011
Isar 1	2002	2012
Unterweser	2003	2013
Philippsburg 1	2004	2014
Grafenrheinfeld	2006	2016
Krümmel	2008	2018
Gundremmingen B	2009	2019
Grohnde	2009	2019
Gundremmingen C	2009	2019
Philippsburg 2	2009	2019
Brokdorf	2011	2021
Isar 2	2013	2023
Emsland	2013	2023
Neckarwestheim 2	2014	2024

Zdroj: Wolfgang Rüdig, „Phasing out nuclear energy in Germany“, *German Politics 9* (2007): 64.

Kromě různých programů na podporu obnovitelných zdrojů energie, jako například programu na podporu větrné energie, programu na podporu fotovoltaických zařízení známého jako „1000 střech“ nebo zavedení ekologické daně,[15] se ale vládě

[13] Rüdig, „Phasing out nuclear energy in Germany”, 58.
[14] Ibid., 58-59.
[15] „Energy Transition: The German Energiewende“, Heinrich Böll Stiftung, http://energytransition.de/wp-content/themes/boell/pdf/en/German-Energy-Transition_en.pdf (staženo 2. 3. 2016).

nakonec podařilo i přes problematická jednání dohodnout se čtyřmi největšími energetickými koncerny na pozvolném ukončení provozu jaderných elektráren. Jednalo se o koncerny, které dohromady tvořily téměř 90 % výrobní kapacity Německa a kontrolovaly skoro celou přenosovou síť vysokého napětí, patří mezi ně EnBW, RWE, E.ON a Vattenfall.[16] Jednání s koncerny započala v roce 1998 a ukončena byla až v roce 2000, kdy byla dne 14. června 2000 přijata dohoda nazývaná tzv. „atomový konsenzus“ s oficiálním názvem „Dohoda mezi spolkovou vládou a energetickými společnostmi ze 14. června 2000“ (*Vereinbarung zwischen der Bundesregierung und den Energieversorgungsunternehmen vom 14. Juni 2000*).[17]

Tato dohoda se zabývala omezením provozu jaderných elektráren a celkovým odstupem od využívání jaderné energie v Německu. Byla rozdělena do sedmi kapitol. První část byla věnována obecnému úvodu, ve kterém bylo představeno základní ujednání. V druhé kapitole bylo obsaženo konkrétní časové vymezení, do kdy musí být stávajících 19 funkčních jaderných elektráren odstaveno. Koaliční partneři se nakonec dohodli na 32 letech provozu jaderných elektráren. Pro každý jaderný reaktor bylo také přesně určeno, jaké množství energie smí do ukončení provozu vyrobit. Zároveň bylo možné v případě předčasného odstavení elektrárny její množství energie vyrobit v jiné, přičemž platilo pravidlo, že se smí přenášet spíše z menších na větší a ze starších na mladší, aby se využívaly co nejúspornější elektrárny.[18] Důležitým závazkem této dohody bylo také dodržování pravidelných bezpečnostních kontrol. Ve čtvrté kapitole dohody se zabývali transportem a následnou recyklací jaderného odpadu, která měla probíhat pouze do roku 2005, poté už měl být odpad trvale uskladňován. Bylo také dohodnuto navýšení finanční záruky na 2,5 miliardy eur, kterou musel zaplatit každý provozovatel jaderného zařízení. Koncerny se také zavázaly k tomu, že nebudou po státu požadovat odškodné, na které by jinak měly nárok.[19] V souvislosti s atomovým konsenzem byl vytvořen Zákon o řádném ukončení jaderné energie pro komerční výrobu elektřiny (*Gesetz zur geordneten Beendigung der Kernenergienutzung zur*

---

[16] „Die Großen Vier“, Bundeszentrale für politische Bildung, http://www.bpb.de/politik/wirtschaft/energiepolitik/152780/die-grossen-vier (staženo 1. 3. 2016).
[17] „Vereinbarung zwischen der Bundesregierung und den Energieversorgungsunternehmen“, Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz, Bau und Reaktorsicherheit, http://www.bmub.bund.de/fileadmin/bmu-import/files/pdfs/allgemein/application/pdf/atomkonsens.pdf (staženo 2. 3. 2016).
[18] Tomáš Nigrin et al., eds., *Německo bez jádra? : SRN na cestě k odklonu od jaderné energie* (Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015), 72-73.
[19] „Vereinbarung zwischen der Bundesregierung und den Energieversorgungsunternehmen“.

gewerblichen Erzeugung von Elektrizität),[20] který byl 10. novelizací zákona o atomové energii. Nový zákon vešel v platnost roku 2002 a vycházel z dohody s energetickými koncerny.

Během vlády rudo-zelené koalice došlo tedy v Německu k razantní proměně energetické politiky. Došlo k nastartování obnovitelných zdrojů energie, které byly ve velkém zvýhodňovány oproti ostatním zdrojům energie. Vláda se postavila proti využití jaderných elektráren, kterým určila maximální možnou dobu provozu a taky maximální množství vyrobené energie. Vládní opozice tvořená stranami CDU/CSU a FDP s tímto vývojem nicméně nesouhlasila a několikrát naznačila, že se pokusí tuto politiku revidovat.

1.2 Velká koalice (2005 – 2009) a prodloužení životnosti jaderných elektráren během vlády CDU/CSU a FDP

V roce 2005 se konaly předčasné parlamentní volby, ve kterých získaly nejvíce hlasů dvě největší strany SPD a CDU/CSU, které dohromady utvořily vládu.[21] V době vlády velké koalice nicméně nedošlo ohledně jaderné politiky k žádným změnám v důsledku spoluúčasti SPD na vládě. Přestože se křesťanští demokraté několikrát během vlády pokoušeli revidovat jadernou politiku Německa, nikdy v tomto počínání nebyli úspěšní a k žádným změnám nedošlo. V roce 2009 se v Německu konaly další volby a prodloužení životnosti jaderných elektráren bylo velké předvolební téma. V těchto volbách vyhrála CDU/CSU, která tentokrát utvořila koalici se svým tradičním koaličním partnerem stranou FDP,[22] díky čemuž se jim otevřela cesta k revizi jaderné politiky Německa.

CDU/CSU se ve svém volebním programu vyjadřovala ohledně jaderné energetiky stále ve stejném duchu jako doposud. Podle nich byla jaderná energie nepostradatelnou součástí energetického mixu Německa, neboť ještě nebyl k dispozici

[20] „Gesetz zur geordneten Beendigung der Kernenergienutzung zur gewerblichen Erzeugung von Elektrizität," Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz, Bau und Reaktorsicherheit, http://www.bmub.bund.de/service/publikationen/downloads/details/artikel/gesetz-zur-geordneten-beendigung-der-kernenergienutzung-zur-gewerblichen-erzeugung-von-elektrizitaet/ (staženo 5. 3. 2016).
[21] „Wahl zum 16. Deutschen Bundestag am 18. September 2005", Der Bundeswahlleiter, https://www.bundeswahlleiter.de/de/bundestagswahlen/fruehere_bundestagswahlen/btw2005.html (staženo 1. 3. 2016).
[22] „Bundesergebnis: Endgültiges Ergebnis der Bundestagswahl 2009", Der Bundeswahlleiter, https://www.bundeswahlleiter.de/de/bundestagswahlen/BTW_BUND_09/ergebnisse/bundesergebnisse/ (staženo 1. 3. 2016).

dostatek obnovitelných zdrojů energie, které by jí mohly nahradit.[23] Zejména z tohoto důvodu požadovali prodloužení životnosti jaderných elektráren oproti návrhu předešlé vlády. Zároveň ale odmítali výstavbu nových jaderných elektráren a také nadále velmi silně podporovali obnovitelné zdroje. Zisky utržené z prodloužení životnosti jaderných elektráren měly být totiž mimo jiné využity k dalšímu výzkumu na podporu obnovitelných zdrojů energie a také ke snížení cen elektřiny.[24]

V koaliční smlouvě se tak obě strany shodly na prodloužení životnosti jaderných elektráren a opakovaly se v ní stejné body jako ve volebním programu CDU/CSU. Jaderné zdroje energie bylo podle nich třeba do té doby, než budou dostatečně rozvinuté zdroje obnovitelné, aby Německo bylo schopné naplnit své cíle. Mezi tyto cíle patřila menší energetická závislost na dovozu ze zahraničí, přijatelné ceny za energie a také klimatické cíle, které se Německo zavázalo dodržet.[25] Klimatické cíle byly stanoveny následovně: do roku 2020 mělo dojít ke snížení skleníkových plynů o 40 %, dále o 50 % do roku 2030 a o 80 – 95 % do roku 2050, to vše oproti roku 1990.[26] Zároveň zde byla ale i výrazná podpora rozvoje obnovitelných zdrojů energie. Německo se zavázalo, že do roku 2020 zvýší podíl obnovitelných zdrojů energie na celkové spotřebě energie na 18 %, do roku 2030 na 30 % a do roku 2050 na 60 %. Zároveň mělo za cíl zvýšit efektivitu využívání elektrické energie tak, aby do roku 2020 snížili spotřebu energie o 20 % oproti roku 2008 a do roku 2050 dokonce o 50 % oproti roku 2008.[27] Jednalo se tak o závazky, kterými spolková vláda navázala na úmluvu předsedů vlád členských států EU z roku 2007, tzv. „20 20 20 do roku 2020“.[28]

Není proto divu, že když se černo-žlutá koalice dostala k vládě, okamžitě začala projednávat novelizaci atomového zákona z roku 2002. Dne 28. září 2010 byl schválen nový návrh podaný kabinetem Angely Merkelové, který byl předložen parlamentu jako

---

[23] „Wir haben die Kraft gemeinsam für unser Land: Regierungsprogramm 2009 – 2013“, Konrad Adenauer Stiftung, http://www.kas.de/upload/ACDP/CDU/Programme_Bundestag/2009-2013_Regierungsprogramm_Wir-haben-die-Kraft_Gemeinsam-fuer-unser-Land.pdf (staženo 21. 2. 2016).
[24] Ibid.
[25] „Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und FDP: Wachstum. Bildung. Zusammenhalt“, Christlich-Soziale Union in Bayern, http://www.csu.de/politik/beschluesse/koalitionsvertrag-zwischen-csu-csu-und-fdp/ (staženo 21. 2. 2016).
[26] Severin Fischer, „Außenseiter oder Spitzenreiter? Das „Modell Deutschland“ und die europäische Energiepolitik“, *Aus Politik und Zeitgeschichte* (Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2011), 15-17.
[27] Ibid.
[28] Per Ove Eikeland, „Implementing the EU 2020 Energy and Climate Package in Germany: Green Champion Struggling to Adapt”, *FNI Report 9* (2014): 19.

Zákon o prodloužení doby životnosti (*Gesetz zur Verlängerung der Laufzeiten*).[29] Tato 11. novela zákona o atomové energii znamenala prodloužení doby povozu jaderných elektráren v rozmezí 8 až 14 let. Konkrétně starší jaderné elektrárny v provozu ještě před rokem 1980 měly mít prodlouženou životnost o 8 let. Jednalo se o elektrárny Neckarwestheim I, Philippsburg I, Biblis A, Biblis B, Isar I, Unterweser a Brunsbüttel. Zbývajících 10 novějších (Krümmel, Grafenrheinfeld, Brokdorf, Grohnde, Philippsburg II, Gundremmingen I, Gundremmingen II, Isar II, Emsland, Neckerwestheim II) o 14 let.[30] Dvě elektrárny byly touto dobou již odstavené, jednalo se o elektrárny Stade a Obrigheim.[31] Zároveň s 11. novelou byla přijata i 12. novela atomového zákona, která se týkala zabezpečení jaderných elektráren. V říjnu roku 2010 byl zákon schválen parlamentem a 8. prosince 2010 ho podepsal i spolkový prezident Christian Wulff. V lednu 2011 byla ještě zavedena daň na jaderné palivo, tzv. zákon o dani z jaderného paliva (*Kernbrennstoffsteuergesetz*). Dle tohoto zákona musely energetické koncerny odvádět speciální daň ve výši 145 euro za každý gram použitého jaderného paliva.[32] Tento zákon byl poté při odklonu od jádra roku 2011 hlavním bodem kritiky energetických koncernů a předmětem jejich žalob na stát.[33]

Německá média označila jadernou politiku černo-žluté koalice jako „odstup z odstupu“ (*Ausstieg aus dem Ausstieg*).[34] Politika, kterou nastavila vláda SPD a Zelených nebyla pro CDU/CSU ani FDP přípustná a zasazovali se o její revizi od samotného počátku. V jaderné energii viděli přechodnou technologii mezi fosilními a obnovitelnými zdroji energie, díky které dosáhnou svých klimatických cílů před tím, než se budou moci plně spolehnout na obnovitelné zdroje. Veškeré úsilí o prodloužení životnosti jaderných elektráren bylo ale zbytečné poté, co došlo k jaderné katastrofě v Japonsku v březnu roku 2011. Vládní koalice musela přehodnotit své dřívější postoje a došlo k překvapivému druhému jadernému odklonu.

---

[29] „Zustimmungsbedürftigkeit eines Gesetzes zur Verlängerung der Laufzeiten von Kernkraftwerken“, Kernenergie, http://www.kernenergie.de/kernenergie-wAssets/docs/fachzeitschrift-atw/2010/atw2010_11_degenhart-zustimmungspflicht.pdf (staženo 10. 3. 2016).
[30] Ibid.
[31] Heiko Schattauer, „Kernkraftwerk Obrigheim: Es ist immer noch da“, *Rhein-Neckar-Zeitung,* 11. 5. 2015, http://www.rnz.de/nachrichten/mosbach_artikel,-Kernkraftwerk-Obrigheim-Es-ist-immer-noch-da-_arid,96852.html (staženo 6. 3. 2016).
[32] „Kernbrennstoffsteuergesetz“, Gesetze im Internet, https://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/kernbrstg/gesamt.pdf (staženo 15. 3. 2016).
[33] „Kernbrennstoffsteuer verfassungswidrig?“, Hamburger Justiz, 29. 1. 2013, http://justiz.hamburg.de/finanzgericht/4373876/kernbrennstoffsteuer/ (staženo 11. 3. 2016).
[34] Marc Brost, Peter Dausend a Tina Hildebrandt, „Ausstieg aus dem Ausstieg aus dem …“, *Die Zeit*, 24. 3. 2011, http://www.zeit.de/2011/13/Regierungsvertrauen (staženo 25. 2. 2016).

2. Odklon od jádra v roce 2011

V roce 2011 došlo k náhlému obratu v jaderné politice Německa v důsledku havárie v jaderné elektrárně Fukušima Daiichi v Japonsku dne 11. března 2011. Tato havárie byla pro Německo tolik šokující zejména z toho důvodu, že se jednalo o katastrofu v obdobně vyspělé zemi jako Německo a předpokládalo se, že bude mít své jaderné elektrárny dostatečně chráněny proti přírodním živlům, které mohou nastat. Ukázalo se ale, že i u takto technologicky vyspělé země není ochrana proti možným přírodním živlům stoprocentní. Poprvé došlo ke sjednocení názorů na využití jaderné energie u všech politických stran zastoupených v parlamentu a také u většiny veřejnosti. Přestože se nezvýšilo riziko katastrofy, lidé si uvědomili, že riziko není čistě hypotetické, ale může reálně nastat.[35]

SPD vyžadovala co nejrychlejší vypnutí nejstarších německých jaderných elektráren, které byly technicky podobné té fukušimské. Jednalo se o elektrárny Brunsbüttel, Isar I a Philippsburg I. Die Linke (levice) byla ze všech politických stran vůbec nejradikálnější a požadovala okamžitý celkový odstup od jádra. Zelení dle předpokladů také požadovali rychlejší odstoupení od jádra, a to konkrétně okamžité vypnutí sedmi nejstarších elektráren a problematického reaktoru v Krümmelu a odstavení všech zbylých do roku 2017. Zároveň požadovali zrušit novelu zákona o atomové energii o prodloužení životnosti elektráren z roku 2010 a také nahrazení vyřazených elektráren zdroji obnovitelnými, nikoliv uhelnými elektrárnami.[36] I vládní koalice musela přehodnotit své dosavadní postoje, přestože jen o několik měsíců dříve prosadila prodloužení doby životnosti jaderných elektráren.

2.1 Kroky kancléřky Merkelové

Hned tři dny po fukušimské havárii dne 14. března vyhlásila německá kancléřka Angela Merkelová tříměsíční moratorium. Toto moratorium znamenalo, že vláda nařídila spolkovým zemím, ve kterých se nacházelo sedm nejstarších jaderných elektráren, vyřadit je na tři měsíce z provozu a znovu zpuštěny měly být až po

[35] Ortwin Renn, „Wissen und Moral – Stadien der Risikowahrnehmung“, *Aus Politik und Zeitgeschichte* (Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2011), 46-47.
[36] Sebastian Fischer, „Debatte über deutsche AKW: SPD und Grüne stellen Merkel die Atomfalle“, *Spiegel Online*, 12. 3. 2011, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/debatte-ueber-deutsche-akw-spd-und-gruene-stellen-merkel-die-atomfalle-a-750537.html (staženo 16. 2. 2016).

důkladných bezpečnostních kontrolách a prozkoumání jejich rizikovosti. Zároveň bylo nařízeno důkladně zkontrolovat úplně všechny německé jaderné elektrárny včetně těch novějších. Jednalo se tak o zcela mimořádné opatření, které vláda učinila na základě čl. 19 zákona o atomové energii,[37] který umožňuje přijmout mimořádné opatření v případě ohrožení životů, bezpečnosti nebo majetku občanů. Přestože bylo pochybné, že tento případ nastal, široká veřejnost toto opatření schvalovala. Ihned po havárii ve Fukušimě totiž do ulic vyšlo několik set tisíc lidí, kteří si nepřáli, aby po tříměsíčním moratoriu byly odstavené elektrárny znovu zapojeny do sítě a požadovali naopak jejich úplné uzavření. Demonstrace se konaly v téměř všech velkých německých městech, jen v Berlíně protestovalo okolo 90 000 lidí.[38]

Moratorium v podstatě představovalo dobu na rozmyšlení, jakým směrem se bude nyní ubírat německá jaderná politika. Kancléřka Merkelová si byla vědoma toho, že druhá nejsilnější strana SPD by mohla této situace využít ve svůj prospěch a bylo proto potřeba dohodnout další postup v brzké době.[39] Už v dubnu 2011 proto svolala Angela Merkelová vládní špičky k projednání energetiky Německa. Toto setkání bývá nazýváno jako „*Energiegipfel*“ a po něm došlo k oznámení energetického plánu do budoucna. Do 17. června 2011 měly být položeny právní základy pro německý odstup od jádra.[40] Kancléřka zároveň oznámila, že si všichni přejí odstoupit od jaderné energie co nejrychleji.[41]

Kromě vyhlášení tříměsíčního moratoria se Merkelová rozhodla sestavit odbornou komisi, která měla vyhotovit posudek ohledně využívání jaderné energie v Německu. Kromě této nově ustanovené Etické komise také požádala již existující Bezpečnostní komisi o posudek ohledně bezpečnosti elektráren. Také na základě

---

[37] „Gesetz über die friedliche Verwendung der Kernenergie und den Schutz gegen ihre Gefahren (Atomgesetz) §19 Staatliche Aufsicht“, Gesetze im Internet, https://www.gesetze-im-internet.de/atg/__19.html (staženo 28. 2. 2016).

[38] „Hunderttausende demonstrieren gegen Atomkraft“, *Die Welt*, 26. 3. 2011, http://www.welt.de/politik/deutschland/article12970772/Hunderttausende-demonstrieren-gegen-Atomkraft.html (staženo 15. 3. 2016).

[39] „Im Augenblick rede ich“, *Die Tageszeitung*, 17. 3. 2011, http://www.taz.de/!5124601/ (staženo 15. 3. 2016).

[40] Manfred Köhler, „Ein Pakt zu Lasten Dritter“, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 11. 11. 2011, http://www.faz.net/aktuell/rhein-main/hessischer-energiegipfel-ein-pakt-zu-lasten-dritter-11525970.html (staženo 16. 3. 2016).

[41] Philipp Wittrock, „Energiegipfel: Merkel drängt zum Turbo-Ausstieg“, *Spiegel Online*, 15. 4. 2011, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/energiegipfel-merkel-draengt-zum-turbo-ausstieg-a-757244.html (staženo 16. 3. 2016).

vyhotovených odborných posudků těchto komisí poté vláda učinila rozhodnutí ohledně budoucího vývoje jaderné energetiky v Německu.

2.2 Bezpečnostní komise

Bezpečnostní komise (*Reaktor-Sicherheitskommission*) byla ustanovena již v roce 1958.[42] Po fukušimské katastrofě byla dne 17. 3. 2011 vládou požádána o prověření možných bezpečnostních rizik u všech 17 německých jaderných elektráren, s důrazem zejména na spolehlivost chladících zařízení, externí infrastruktury a měla také vyzkoušet možné katastrofické scénáře. Výsledky práce měla bezpečnostní komise předložit do 15. 5. 2011.[43]

Komise se skládala ze 100 expertů a v jejím čele byl Rudolf Wieland. Elektrárny začala komise prověřovat od dubna a prováděla v nich zátěžové testy, které simulovaly různé katastrofické scénáře. Mezi tyto patřily například přírodní pohromy jako zemětřesení a povodně, dále simulace krátkodobého i dlouhodobého výpadku elektřiny nebo různé události zapříčiněné civilizací, jako jsou havárie letadla, tlaková vlna po explozi, vliv hořlavých a toxických plynů nebo teroristický útok.[44]

Výsledkem jejich testů bylo, že jsou německé elektrárny v porovnání s japonskou Fukušimou daleko lépe zabezpečené, co se zásobení elektřinou a hrozby povodní týče.[45] Na druhou stranu ale také žádná z německých jaderných elektráren nesplňuje standardy nejvyššího stupně zabezpečení, všechny mají pouze základní odolnost vůči těmto katastrofám, několik z nich nicméně nesplňuje ani střední stupeň zabezpečení. Elektrárny vesměs propadly zejména v testech při simulaci pádu letadla, žádná z nich není odolná vůči pádu velkého dopravního letadla, sedm nejstarších reaktorů by sotva přežilo pád jen malého letadla.[46] Bezpečnostní komise tedy došla k závěru, že v případě dalšího provozu jaderných elektráren je potřeba zlepšit zejména

---

[42] „Reaktor-Sicherheitskommission (RSK)“, Reaktor-Sicherheitskommission, http://www.rskonline.de/de/home (staženo 5. 3. 2016).
[43] „Anlagenspezifische Sicherheitsüberprüfung (RSK-SÜ) deutscher Kernkraftwerke unter Berücksichtigung der Ereignisse in Fukushima-I (Japan)“, Reaktor-Sicherheitskommission, http://www.rskonline.de/sites/default/files/reports/rsksnsue20110516hp.pdf (staženo 5. 3. 2016).
[44] „Kurzbericht über den Bericht der Reaktorsicherheitskommission“, Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz, Bau und Reaktorsicherheit, http://www.bmub.bund.de/themen/atomenergie-strahlenschutz/nukleare-sicherheit/fukushima-folgemassnahmen/rsk-bericht-kernkraftwerke/ (staženo 5. 3. 2016).
[45] Ibid.
[46] Miranda A. Schreuers, “The politics of phase-out”, *Bulletin of the Atomic* Scientists 68 (2012): 36-37.

ochranu před pádem letadla.[47] Ve svém prohlášení ale komise nedošla k závěru, že je potřebné okamžité odstoupení od jaderné energie a nedala k tomu ani jasné doporučení.[48] Výsledky Bezpečnostní komise předal její předseda Rudolf Wieland spolkovému ministru životního prostředí Norbertu Röttgenovi dne 17. 5. 2011.[49] Tyto výsledky si nicméně vysloužily kritiku zejména u jaderných expertů ze Šlesvicka-Holštýnska, neboť doba testování byla dle nich příliš krátká. Komise expertů měla pouhých 6 týdnů na odhadnutí rizik, což je podle některých naprosto nedostačující doba a řada rizik byla prý pouze odhadnuta, protože reálné přezkoumání rizik by z časových důvodů nebylo možné.[50]

2.3 Etická komise

Etická komise byla utvořena dne 22. května 2011 pod oficiálním názvem Etická komise pro bezpečné zásobování energií (*Ethikkommission für sichere Energieversorgung*). Vedl jí bývalý spolkový ministr životního prostřední Klaus Töpfer a jejím úkolem bylo zhodnotit budoucnost jaderné energie v Německu. Dne 30. května 2011 vydala výslednou zprávu pod názvem „*Deutschlands Energiewende – Ein Gemeinschaftswerk für die Zukunft*“, ve které shrnula výsledky své práce a také navrhla řešení do budoucna.[51]

Etická komise dospěla k závěru, že je v Německu odstoupení od jaderné energie nutné, protože jde při získávání energie především o zodpovědnost a udržitelnost. Zároveň se také komise složená ze zástupců různých zájmových skupin domnívala, že je tento odstup proveditelný a možný v rámci jednoho desetiletí za předpokladu, že bude řádně zpracovaný plán postupu a investic. Je podle ní proveditelný také díky tomu, že jsou k dispozici méně rizikové alternativy jaderné energetiky v podobě obnovitelných zdrojů energie a v kombinaci se zvýšením efektivity využívání energie dojde i ke

---

[47] „Deutsche Atomkraftwerke haben Mängel“, *Deutschlandradio*, datum, http://www.deutschlandradio.de/deutsche-atomkraftwerke-haben-maengel.331.de.html?dram:article_id=204102 (staženo 5. 3. 2016).
[48] „Kommission legt Ergebnisse des AKW-Stresstests vor“, Bundeszentrale für politische Bildung, http://www.bpb.de/politik/hintergrund-aktuell/68805/akw-stresstests-18-05-2011 (staženo 6. 3. 2016).
[49] „Kurzbericht über den Bericht der Reaktorsicherheitskommission“.
[50] „Kommission: Deutsche Atomkraftwerke nicht sicher“, Vile.netzwerk, https://www.vile-netzwerk.de/archivierte-projekte/articles/kommission-alle-deutschen-atomkraftwerke-nicht-sicher.html (staženo 5. 3. 2016).
[51] „Deutschlands Energiewende – Ein Gemeinschaftswerk für die Zukunft“, Leopoldina – Nationale Akademie der Wissenschaften, http://www.leopoldina.org/fileadmin/redaktion/Wissenschaft/pdf/Ethik-Kommission_Deutschlands-Energiewendel.pdf (staženo 6. 3. 2016).

snížení její spotřeby a může tedy dojít k bezproblémovému odstoupení od jaderné energetiky. Navíc předložila argument, že se v jaderné energetice skrývá také nebezpečí zneužití pro výrobu jaderných zbraní, které by poté mohly sloužit zločinu nebo terorismu.[52]

Etická komise také navrhovala zřídit dvě nové instituce, které by byly na sobě nezávislé, neboť je v této problematice potřeba transparentnost a účast různých společenských skupin. První institucí byl parlamentní zmocněnec pro energetickou proměnu (*Parlamentarischer Beauftragter für die Energiewende*), který má být zodpovědný za kontrolu spolkové vlády a jejího energetického programu a zveřejňovat zprávu o své práci minimálně jednou za rok. Druhou institucí bylo Národní fórum Energiewende[53] (*Nationales Forum Energiewende*), jejímž úkolem je vést otevřenou diskuzi o energetice a přicházet s novými názory, argumentací a nápady. Toto fórum by fungovalo na regionální i na lokální úrovni.[54]

2.4 Zákony o odstoupení od jádra

Změny v rámci jaderné energetiky Německa byly učiněny poměrně krátce po fukušimské havárii. Dne 27. května 2011 se shodli zemští ministři životního prostředí spolu se spolkovým ministrem životního prostředí Norbertem Röttgenem na definitivním uzavření sedmi nejstarších prozatímně uzavřených jaderných elektráren.[55] Ještě na konci května padlo také definitivní rozhodnutí vládní koalice ohledně jaderné energetiky, konkrétně že Německo do roku 2022 přestane využívat energii z jádra, čímž navázala na rozhodnutí Etické komise.[56]

Začátkem června se vládní koalice sešla znovu k projednání změn zákonů. Dne 9. června poté proběhlo první čtení balíku zákonů, tzv. „energetického balíčku“, který

---

[52] Ibid.
[53] Energiewende v českém překladu znamená energetický obrat, spíše se ale nepřekládá a zachovává se německý výraz.
[54] „Deutschlands Energiewende - Ein Gemeinschaftswerk für die Zukunft“.
[55] „Endlagerkonsens auf der Kippe“, *Die Tageszeitung*, 15. 12. 2011, http://www.taz.de/1/archiv/digitaz/artikel/?ressort=wu&dig=2011%2F12%2F15%2Fa0106&cHash=e2bb95629cac29f600c39be3032011f8/ (staženo 9. 3. 2016).
[56] „Merkel: Eine riesige Chance“, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 30. 5. 2011, http://www.faz.net/aktuell/politik/energiepolitik/atomausstieg-bis-2022-merkel-eine-riesige-chance-1643205.html (staženo 15. 3. 2016).

představoval druhý německý odklon od jádra.[57] Jednalo se dohromady o osm zákonů, z nichž sedm opakovalo energetické cíle, které byly stanoveny již v říjnu roku 2010 týkající se snížení produkce skleníkových plynů, snížení spotřeby energie nebo podílu produkce obnovitelných zdrojů energie na celkové produkci energie. Nově bylo rozhodnuto, že do roku 2050 má být podíl obnovitelných zdrojů energie 60 % a v roce 2020 alespoň 35 % celkové spotřeby energie.[58] Právě tento krok je nejvíce sporný vzhledem k tomu, že si vláda kladla po uzavření jaderných elektráren stejné cíle jako ve chvíli, kdy chtěla životnost elektráren ještě prodloužit právě s argumentací, aby bylo Německo schopné tyto cíle naplnit.

Posledním osmým zákonem je 13. novela zákona o atomové energii (*Das dreizehnte Gesetz zur Änderung des Atomgesetzes*),[59] která byla přijata 30. června 2011. Tato novela s účinností od 6. srpna 2011 zahajovala konečný německý odstup od jádra. Na jejím základě bylo zrušeno prodloužení životnosti jaderných elektráren z podzimu 2010 a v den účinnosti ihned odstaveno 8 jaderných elektráren (7 nejstarších a poruchový Krümmel) a zároveň bylo přesně stanoveno, kdy budou uzavřeny i všechny zbylé. Toto odstavování má probíhat postupně a poslední tři elektrárny by měly ukončit provoz nejpozději k 31. prosinci 2022.[60]

Pořadí vypínání bylo určeno na základě rizikovosti zařízení a také jejich důležitosti pro regionální sítě. Na následujícím grafu je zobrazen plán vypínání německých jaderných elektráren, který zobrazuje i předchozí odpojené reaktory. Zároveň je na grafu zobrazen výkon zbývajících jaderných reaktorů v megawattech. Již v roce 2003 na základě prvního jaderného odklonu byla uzavřena elektrárna Stade a následně v roce 2005 Obrigheim. Obrovský skok byl učiněn v roce 2011 po katastrofě ve Fukušimě, kdy bylo na základě druhého odstupu od jádra uzavřeno dalších 8 elektráren s reaktory o výkonu celkem 8400 megawattů. V roce 2015 byla uzavřena elektrárna Grafenrheinfeld. Následující vývoj má probíhat takto: v roce 2017 uzavření elektrárny Gundremmingen B, v roce 2019 Philippsburg II, v roce 2021 elektrárny

[57] „Atomausstieg und Energiewende als "Herkulesaufgabe"“, Deutscher Bundestag, https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2011/34716466_kw23_de_atomgesetz/205630 (staženo 11. 3. 2016).
[58] „Dreizehntes Gesetz zur Änderung des Atomgesetzes“, Humboldt Universität, http://fzu.rewi.hu-berlin.de/doc/rechtsentwicklung/bgbl111s1704.pdf (staženo 9. 3. 2016).
[59] Ibid.
[60] Ibid.

Grohnde, Brokdorf a Gundremmingen C a poslední tři v roce 2022 Isar II, Neckarwestheim II a Emsland.

Graf č. 1: Odstavování jaderných elektráren v Německu a výkon zbývajících jaderných reaktorů (v megawattech)

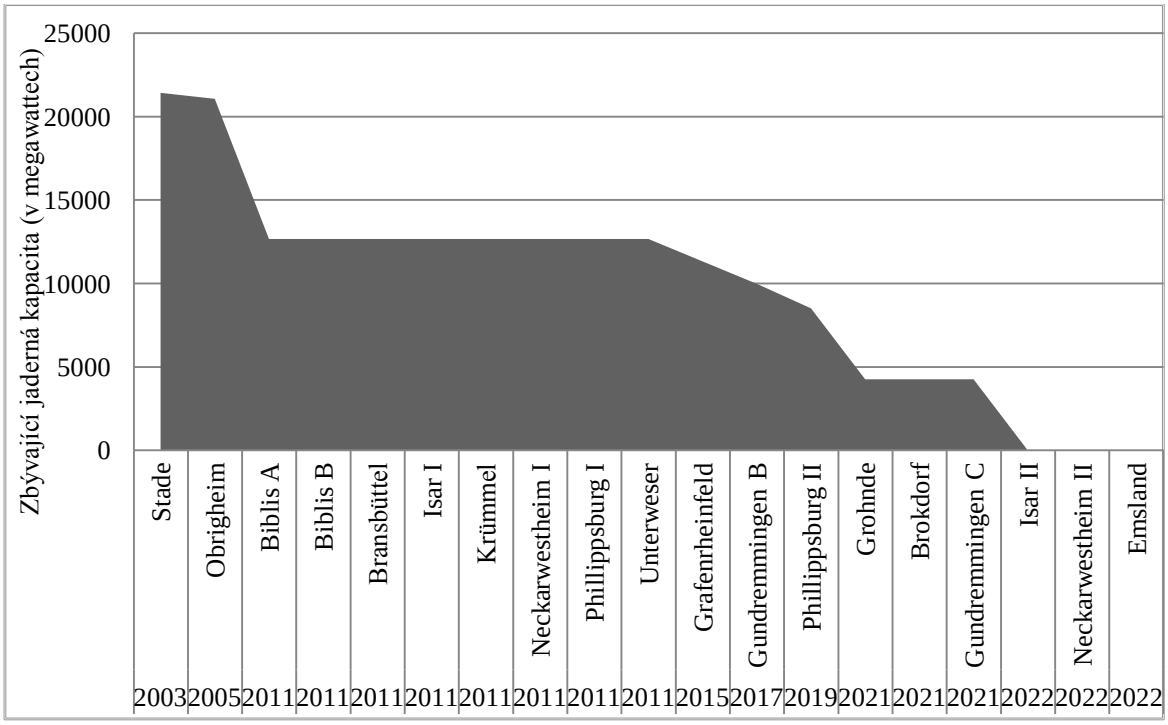

Zdroj: „Energy Transition: The German Energiewende“, Energy Transition, http://energytransition.de/wp-content/themes/boell/pdf/en/German-Energy-Transition_en.pdf (staženo 12. 3. 2016).

Podíl jaderné energie na celkové výrobě elektřiny byl v roce 2010 22 %. V roce 2011 po vypnutí osmi jaderných elektráren už jen 18 %.[61] V důsledku okamžitého odstavení těchto jaderných elektráren musela být ale zvýšena produkce fosilních elektráren, což bylo přímo v rozporu s původním vládním plánem. Reakce Angely Merkelové je překvapivá právě zejména s ohledem na problematiku klimatických změn. V roce 1994 ještě jako ministryně životního prostředí prohlásila, že ve světle problémů s CO_2 je jaderná energie čistá a za určitých bezpečnostních aspektů také spolehlivá a důležitá energie pro budoucnost.[62] V 90. letech se navíc podílela na přípravě Kjótského protokolu a stála tedy u zrodu mezinárodní snahy o snížení emisí a zlepšení ochrany

[61] „Strommix 2011: Brutto-Stromerzeugung 2010 und 2011 im Vergleich“, Bundesverband der Energie- und Wasserwirtschaft, https://www.bdew.de/internet.nsf/id/DA3DD0BD5352F45BC12579B30034A0C9/$file/120229%20Bruttostromerzeugung%202010%20und%202011%20Vergleich.pdf (staženo 11. 3. 2016).

[62] *„Atomausstieg: Zitate einer einzigartigen Wende“, Süddeutsche Zeitung,* 30. 6. 2011, http://www.sueddeutsche.de/politik/zitate-zur-atomdebatte-hoch-lebe-die-kernkraft-die-kernkraft-muss-weg-1.1072431 (staženo 8. 3. 2016).

životního prostředí.[63] K novým opatřením vydala vláda i oficiální prohlášení s odůvodněním svých kroků, který se nazývá „Cesta k energii budoucnosti“ (*Der Weg zur Energie der Zukunft*).[64] Je v ní vysvětleno rychlé odstoupení od jaderné energie. Jako důvod tohoto obratu vláda uvedla havárii v jaderné elektrárně Fukušima a vysoká bezpečnostní rizika spojená s jadernou energetikou.[65] Vzhledem k dlouhodobé podpoře jaderné energetiky se ale toto vysvětlení vládní koalice jeví jako nedostatečné a odstup jako velmi překvapivý, CDU/CSU totiž vždy patřila k největším příznivcům jaderných elektráren v Německu.

3. Vývoj přístupu CDU/CSU

V této kapitole bych chtěla zkoumat historický postoj k jaderné energii politické frakce CDU/CSU. Cílem je ukázat, nakolik se proměnily názorové postoje po událostech ve Fukušimě na základě zpracování předchozí stranické jaderné politiky. Rozhodla jsem se zkoumat tuto problematiku od vlády rudo-zelené koalice, která jako první učinila zásadní změny v jaderné energetice a od té doby se z atomové energie stalo významné vnitropolitické téma. CDU i CSU byly vždy považovány za tzv. „jaderné strany“ a přístup k jaderné problematice byl víceméně stejný až do roku 2011, teprve po jaderné havárii ve Fukušimě došlo k zásadní názorové proměně, která vedla až k druhému jadernému odstupu. Tuto kapitolu jsem rozdělila na základě jednotlivých vládních období/koalic a chtěla bych jí zpracovat mimo jiné také za pomoci mediálních zdrojů, ve kterých budu hledat konkrétní výroky politiků CDU/CSU k této problematice z daného období.

3.1 Reakce na jadernou politiku rudo-zelené koalice (1998 – 2005)

Za vlády rudo-zelené koalice došlo k zásadním změnám v jaderné politice Německa, koalici SPD a Zelených se po problematických jednáních podařilo prosadit

[63] Christian Huss, „Energy Transition by Conviction or by Surprise? Environmental Policy from 2009 to 2013”, *German Politics* 23 (2014): 437.
[64] „Weg zur Energie der Zukunft - sicher, bezahlbar und umweltfreundlich“, Bundesministerium für Wirtschaft und Energie, https://www.bmwi.de/BMWi/Redaktion/PDF/E/energiekonzept-2010-beschluesse-juni-2011,property=pdf,bereich=bmwi2012,sprache=de,rwb=true.pdf (staženo 26. 2. 2016).
[65] Ibid.

odklon od jádra a CDU/CSU tento krok považovala za nebezpečný a škodlivý.[66] Společně s FDP patřili k hlavním odpůrcům vládního plánu a k jaderné energetice se stavěli příznivě nebo alespoň jako k nezbytné přechodné technologii.[67] Bývalý předseda CSU Erwin Huber odstup označil jako škodlivý pro Německo.[68] Angela Merkelová ho také považovala za chybu a omezení zbylého provozu elektráren za zničení národohospodářského bohatství.[69] Unie jako celek se pak vyjádřila, že atomový kompromis nepodpoří v žádném případě.[70]

V červnu 2000 vydala Unie své postoje písemně v textu s názvem „Následky odstupu od atomové energie na stav Německa“ (*Die Folgen des Ausstiegs aus der Kernenergie für den Standort Deutschland*). Podle nich bylo využití jaderné energie pro Německo vždy přínosem nejen ekonomickým, ale i ekologickým a přispělo k sociálnímu rozvoji. Jaderná energie je konkurenceschopná a splnila očekávání, co se nezávislosti na importu elektřiny týče. Dále významně přispěla ke snížení produkce oxidu uhličitého a nepostradatelně tak přispívá i k ochraně životního prostředí.[71] Upozornili také na fakt, že spolková vláda vedená Gerhardem Schröderem nepředstavila jasný energetický koncept do budoucna. Vláda podle nich ještě nevěděla, jakým způsobem provést odstup od jádra, aniž by došlo k vyššímu znečišťování ovzduší nebo přílišnému finančnímu zatížení. Byli přesvědčeni, že kancléř nakonec bude muset přistoupit k nahrazení jaderných elektráren uhelnými, čímž právě nebude možné splnit klimatické závazky.[72] Bývalý ministerský předseda Bavorska Edmund Stoiber v rozhovoru pro heidelberské noviny "*Rhein-Neckar-Zeitung*" kritizoval německý odstup od jádra zejména v souvislosti s jeho negativními klimatickými dopady. Podle něj nemůže Německo bez jaderných elektráren splnit klimatické cíle, ke kterým se zavázalo

---

[66] „Gemeinsames Wahlprogramm der CDU und CSU für die Bundestagswahl 2002: Leistung und Sicherheit“, Dokumentarchiv, http://www.documentarchiv.de/brd/2002/wahlprogramm_cdu_2002.html (staženo 18. 3. 2016).
[67] Miranda A. Schreurs, „The politics of phase-out“, *Bulletin of the Atomic Scientists* 68 (2012): 34.
[68] „Kein End-Datum für die Atomenergie“, *Manager Magazin, 15. 6. 2000,* http://www.manager-magazin.de/finanzen/artikel/a-80898.html (staženo 20. 3. 2016).
[69] Markus Deggerich, „Konsens bei Atomgesprächen: Der Ausstieg kommt, aber keiner weiß wann“, *Spiegel Online,* 15. 6. 2000, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/konsens-bei-atomgespraechen-der-ausstieg-kommt-aber-keiner-weiss-wann-a-80879.html (staženo 19. 3. 2016).
[70] „Kein End-Datum für die Atomenergie“.
[71] „Die Folgen des Ausstiegs aus der Kernenergie für den Standort Deutschland“, DIP21 Bundestag, http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/14/036/1403667.pdf (staženo 10. 3. 2016).
[72] „Die Folgen des Ausstiegs aus der Kernenergie für den Standort Deutschland“.

na mezinárodní úrovni a vládní koalice dle něj neodstupuje od jaderné energie, ale vstupuje do importu jaderné energie ze zahraničí.[73]

Unie se ve své kritice nezaměřila jen na negativní klimatické dopady odstupu, ale také na její možné mezinárodní dopady. Současný spolkový ministr financí Wolfgang Schäuble (CDU) varoval, že v případě osamoceného německého odstupu od jádra hrozí Německu uvržení do technologické izolace.[74] Také bývalý zastupující předseda CDU/CSU Klaus Lippold a energeticko-politický mluvčí frakce Kurt-Dieter Grill označili atomové ujednání za "špatný signál", kvůli kterému se podle nich Německo vyloučilo z celosvětově expandujícího trhu.[75] Ve svém písemném prohlášení křesťanští demokraté dále psali, že Německo navíc splňuje nejvyšší bezpečnostní standardy a svým know-how by mohlo významně přispět ke zlepšení bezpečnosti jaderných elektráren v Evropě i celosvětově.[76] Podle Klause Lippolda znamenal odklon od jádra odstavení nejbezpečnějších jaderných elektráren v Evropě, zatímco v sousedních zemích stále zůstaly zapojeny do sítě elektrárny daleko méně zabezpečené.[77]

V roce 2002 se konaly další spolkové volby a Unie slibovala, že v případě vítězství bude prosazovat změnu jaderné politiky. Ve svém volebním programu opakovala veškerou kritiku, která byla již zmíněna. Odstup by podle nich nevyřešil klimatické problémy, ale naopak by je zhoršil a navíc by zvýšil německou energetickou závislost na zahraničí. Zároveň jim vadilo, že novela atomového zákona neřešila problém s likvidací odpadu a že vede k německému odklonu od technologického rozvoje a tím Německo oslabuje.[78] Ve svém programu se také křesťanští demokraté věnovali radioaktivnímu odpadu, který chtěli řízeně uskladňovat a již neodkládat jeho bezpečné uložení. Za nejvhodnější místo uložení považovali solný důl Gorleben. Trvali na zachování jaderných elektráren, ovšem s nejvyšším možným zabezpečením, a proto

---

[73] „Wiedereinstieg in die Atomkraft: Industrie torpediert Stoiberpläne“, *Spiegel Online*, 3. 3. 2002, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/wiedereinstieg-in-die-atomkraft-industrie-torpediert-stoiberplaene-a-185384.html (staženo 19. 3. 2016).
[74] „Trotz Zuversicht: Streit um Atomausstieggeht weiter“, *Spiegel Online*, 5. 2. 2000, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/trotz-zuversicht-streit-um-atomausstieg-geht-weiter-a-63038.html (staženo 14. 3. 2016).
[75] „Konsens bei Atomgesprächen: Geteiltes Echo“, *Spiegel Online*, 15. 6. 2000, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/konsens-bei-atomgespraechen-geteiltes-echo-a-80932.html (staženo 14. 3. 2016).
[76] „Die Folgen des Ausstiegs aus der Kernenergie für den Standort Deutschland“.
[77] „Kernenergie: Bundestag beschließt den Ausstieg“, *Spiegel Online*, 14. 12. 2001, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/kernenergie-bundestag-beschliesst-den-ausstieg-a-172681.html (staženo 14. 3. 2016).
[78] „Gemeinsames Wahlprogramm der CDU und CSU für die Bundestagswahl 2002“.

pro ně bylo nezbytné nadále podporovat výzkum v oblasti jaderné energie.[79] Dalším bodem kritiky v předvolebním boji pak bylo silné zvýšení cen energií. Bavorská vláda v čele s Edmundem Stoiberem nabádala k zesílenému využití atomové energie zejména kvůli významnému nárůstu cen energií.[80]

V této době byla Unie ještě jednohlasná v postoji k jaderné energetice a stavěla se proti politice, kterou nastavila rudo-zelená koalice. Jejich hlavním argumentem proti vládnímu rozhodnutí bylo vyšší znečištění ovzduší a následné problematické splnění klimatických cílů. Dále kritizovali, že dojde k odstavení vysoce zabezpečených německých elektráren, zatímco v sousedních zemích budou stále provozovat elektrárny daleko méně zabezpečené a tím se Německo také uvrhne do technologické izolace.

3.2 Rozdílnost názorů velké koalice (2005 – 2009)

Ve volbách v roce 2005 získaly obě největší německé strany téměř shodný počet hlasů, CDU/CSU nicméně měla mírně navrch, proto se do čela Německa postavila její předsedkyně Angela Merkelová. Ani jedna ze stran nemohla utvořit většinovou vládní koalici se svým „obvyklým“ partnerem v důsledku vysokého volebního výsledku krajně levicové strany Die Linke. Došlo proto k vytvoření vlády velké koalice CDU/CSU a SPD.[81]

Během vlády velké koalice nedošlo nicméně v jaderné politice k žádným změnám. Postoje obou vládních stran byly natolik odlišné, že nebylo možné nalézt shodu. V koaliční smlouvě z roku 2005 je přímo napsáno, že na tuto problematiku mají strany odlišené postoje, proto v tomto volebním období nedojde k žádným změnám ohledně jaderné politiky a dále že pro obě strany i nadále zůstává nejdůležitější prioritou bezpečné užití jaderných elektráren.[82] I ve volebním programu CDU/CSU z roku 2005 byl ohledně jaderné politiky stále stejný postoj jako doposud. I nadále trvala Unie na

---

[79] Ibid.
[80] „Gestiegener Ölpreis: Stoiber will Atomkraftwerke bauen“, *Spiegel Online*, 3. 6. 2004, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/gestiegener-oelpreis-stoiber-will-atomkraftwerke-bauen-a-302498.html (staženo 14. 3. 2016).
[81] „Wahl zum 16. Deutschen Bundestag am 18. September 2005“, Der Bundeswahlleiter, https://www.bundeswahlleiter.de/de/bundestagswahlen/fruehere_bundestagswahlen/btw2005.html (staženo 20. 3. 2016).
[82] „Gemeinsam für Deutschland: Mit Mut und Menschlichkeit“, Konrad Adenauer Stiftung, http://www.kas.de/upload/ACDP/CDU/Koalitionsvertraege/Koalitionsvertrag2005.pdf (staženo 20. 3. 2016).

zachování jaderných elektráren a požadovala proto prodloužení jejich životnosti.[83] Spolkový ministr hospodářství Michael Glos (CSU) tvrdil, že Německo potřebuje dlouhodobý energetický mix, který je široce diverzifikován. Jen tak je podle něj možné zajistit růst, získat technologický náskok a udržet mezinárodní konkurenceschopnost.[84] Ve svém volebním programu Unie zároveň upozorňovala na fakt, že nikde v Evropě není cena elektřiny tak vysoká jako v Německu, což je podle nich výsledek ideologické energetické politiky, která zatěžuje především domácnosti.[85] Jejich koaliční partner SPD nicméně ohledně jaderné politiky nic měnit nechtěl. Obě strany se držely svých postojů i během vlády, nemohlo tedy dojít ke shodě a tudíž ani ke změnám v jaderné politice Německa. Spolkový ministr Bádenska-Württemberska Wolfgang Reinhart postoj SPD velmi výrazně kritizoval. Vadilo mu, že setrvání u jaderného odstupu pouze z ideologických důvodů je nezodpovědné. Německo si podle něj nemůže dovolit, aby ideologicky motivovaný energetický diktát stál Německo ztrátu konkurenceschopnosti a znečištění klimatu.[86] V roce 2006 se Unie pokusila obnovit debatu o změně v jaderné politice v důsledku sporu o dodávky plynu mezi Ruskem a Ukrajinou a posléze znovu v roce 2007, když opět došlo k výpadku ruských dodávek plynu.[87] Během vládního období bylo tedy několik pokusů obnovit diskuzi na téma jaderného odstupu, koalice se vždy dostala do sporu, Unii se ale nakonec nepodařilo změny prosadit.

V rámci Unie se v této době nicméně ozývaly i hlasy podporující postoj jejich koaličního partnera SPD. Tato názorová proměna některých unijních politiků má příčinu v nehodě v jaderné elektrárně Krümmel v roce 2007, která vyvolala debatu i uvnitř Unie a poprvé se začaly objevovat požadavky na dřívější ukončení provozu jaderných elektráren.[88] Šéf spolkového úřadu pro životní prostředí Andreas Troge (CSU) požadoval co nejrychlejší odpojení poruchových jaderných elektráren z oběhu a rozhodně nesouhlasil s nazýváním jaderné energie jako „ekoenergie“. Své stranické

---

[83] „Regierungsprogramm 2005-2009“, Konrad Adenauer Stiftung, http://www.kas.de/upload/ACDP/CDU/Programme_Bundestag/2005-2009_Regierungsprogramm_Deutschlands-Chancen-nutzen_Wachstum-Arbeit-Sicherheit.pdf (staženo 19. 3. 2016).
[84] „Energiegipfel: Merkel streicht Debatte über Atomausstieg“, *Spiegel Online*, 15. 3. 2006, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/energiegipfel-merkel-streicht-debatte-ueber-atomausstieg-a-406214.html (staženo 14. 3. 2016).
[85] „Regierungsprogramm 2005-2009“.
[86] „Bundesregierung: Atompolitik spaltet die Koalition“, *Spiegel Online*, 5. 3. 2006, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/bundesregierung-atompolitik-spaltet-die-koalition-a-404445.html (staženo 14. 3. 2016).
[87] Nigrin et al., *Německo bez jádra?,* 39.
[88] Ibid., 43.

kolegy také kritizoval za označování jaderné energie jako přechodné technologie i v této době, neboť tomu tak činili i v roce 1989 ve svém volebním programu a ani po 20 letech se na tomto statusu nic nezměnilo.[89]

Celkově byl v této době oficiální stranický postoj stále „projaderný“. Unie i nadále požadovala prodloužení životnosti jaderných elektráren a nešetřila kritikou na plán jejich uzavření. Hlavními body kritiky byla zvyšující se cena za elektřinu, uložení vyhořelého jaderného odpadu, energetická soběstačnost Německa a zvýšení produkce oxidu uhličitého při nahrazení uhelnými elektrárnami a tudíž neschopnost Německa dostát klimatickým cílům, ke kterým se zavázalo. Plán na ukončení provozu jaderných elektráren proto CDU/CSU považovala za škodlivý a namísto odstupu požadovala pestrý energetický mix včetně jádra. Zisky z delšího provozu jaderných elektráren chtěli využít ke snížení cen elektřiny, které se v této době velmi zvýšily. Kancléřka Angela Merkelová považovala za špatné uzavřít jaderné elektrárny a odklon od jádra chtěla revidovat hned, jak to bude možné.[90]

3.3 Černo-žlutá koalice (2009 – 2013) a jaderná katastrofa ve Fukušimě

V roce 2009 se konaly další spolkové volby, ve kterých zvítězila Unie s 33,8 % hlasy a utvořila koalici s FDP, která získala 14,6 % hlasů.[91] Černo-žlutá koalice se ihned chopila příležitosti revidovat jadernou politiku Německa a pokračovala v duchu svých dosavadních postojů na atomovou energii. Po jaderné katastrofě ve Fukušimě v březnu roku 2011 nicméně vzali své dosavadní kroky zpět a přiklonili se na stranu odpůrců jádra. Tuto kapitolu proto rozdělím na dvě části, v té první se budu zabývat obdobím od zvolení, tedy od roku 2009 do března 2011 a ve druhé pak obdobím těsně po fukušimské havárii.

---

[89] Fritz Vorholz, „Kernenergie ist nicht öko“, *Zeit Online*, 30. 7. 2009, http://www.zeit.de/2009/32/Interview-Troge (staženo 15. 3. 2016).
[90] Rolland Nelles, Ralf Neukirch, Michael Sauga a Christian Schwägerl, „In der Reaktorfalle“, *Spiegel Online*, 30. 6. 2008, http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-57781720.html (staženo 14. 3. 2016).
[91] „Bundestagswahl 2009“, Bundestagswahl-BW, http://www.bundestagswahl-bw.de/bundestagswahl2009.html (staženo 17. 3. 2016).

3.3.1 Přístup před Fukušimou

Koalice CDU/CSU a FDP se krátce po zvolení rozhodla pro revizi dosavadní jaderné politiky. V koaliční smlouvě CDU/CSU a FDP z roku 2009 se píše, že jsou připraveni prodloužit životnost německých jaderných elektráren za dodržení nejvyšších německých a mezinárodních bezpečnostních standardů a zároveň zůstal zachovaný zákaz výstavby nových jaderných elektráren obsažený v atomovém zákoně. Jejich cílem bylo v nejbližší možné době uzavřít nové dohody s energetickými koncerny o prodloužení životnosti elektráren, dále o bezpečnostních standardech a o využití prostředků k výzkumu obnovitelných zdrojů energie.[92] Také kancléřka Angela Merkelová byla v této době o atomové energii přesvědčena a považovala odstoupení od jaderné energie za velkou chybu, protože se všude po světě stavěly stále nové elektrárny.[93] Její kolega a současný bavorský ministerský předseda Horst Seehofer (CSU) se navíc domníval, že Německo není s obnovitelnými zdroji tak daleko, aby si mohlo dovolit vzdát se jaderných elektráren.[94]

Unie nebyla nicméně ani v této době zcela jednotná v postoji k prodloužení životnosti elektráren. Už v předchozím období během vlády velké koalice se objevily nesouhlasné hlasy s jadernou politikou, ale vzhledem k jejímu zachování beze změn nevyvolávalo toto téma takovou diskuzi jako právě na počátku vlády černo-žluté koalice, když bylo oznámeno prodloužení životnost jaderných elektráren. Mezi největší odpůrce prodloužení životnosti z řad CDU patřil spolkový ministr pro životní prostředí Norbert Röttgen, který požadoval maximální prodloužení doby životnosti jen o osm let.[95] Většinový postoj Unie byl ale v této době ještě stále pro využívání jaderných elektráren a v září roku 2010 byly proto přijaty zákony o prodloužení. Postoj před jadernou katastrofou ve Fukušimě byl i nadále „projaderný“, a přestože se už objevovaly opačné názorové postoje, stranická jaderná politika zůstala neměnná.

---

[92] „Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und FDP: Wachstum, Bildung, Zusammenhalt“, Christlich-Soziale Union in Bayern, http://www.csu.de/politik/beschluesse/koalitionsvertrag-zwischen-csu-csu-und-fdp/ (staženo 17. 3. 2016).
[93] „CSU-Chefin Merkel gibt Kernpositionen auf – Atompolitik“, *Süddeutsche Zeitung*, 11. 11. 2011, http://www.sueddeutsche.de/politik/merkels-umstrittener-modernisierungskurs-die-kuehe-sind-heilig-schlachtet-sie-1.1183482-4 (staženo 17. 3. 2016).
[94] „Bayerns Ministerpräsident Horst Seehofer (CSU)“, *Süddeutsche Zeitung*, 30. 6. 2011, http://www.sueddeutsche.de/politik/zitate-zur-atomdebatte-hoch-lebe-die-kernkraft-die-kernkraft-muss-weg-1.1072431-3 (staženo 17. 3. 2016).
[95] Nigrin et al., *Německo bez jádra?,* 46.

3.3.2 Přístup po Fukušimě

Po havárii japonské elektrárny Fukušima v březnu 2011 byla CDU/CSU nucena přehodnotit svou dosavadní jadernou politiku a rozhodla se pro rychlý odstup od jádra. Zatímco po jaderné havárii v Černobylu v roce 1986 se křesťanští demokraté od podpory jaderné energetiky neodklonili, protože havárii podle nich zavinily nedostačující bezpečnostní a technologické standardy a v Německu by se podle nich nemohla nikdy taková nehoda stát,[96] havárie ve Fukušimě představovala nehodu v technologicky vyspělé zemi, na kterou se již nemohlo aplikovat podobné vysvětlení.

V oficiálním vyjádření koalice k náhlým změnám v jaderné politice „Cesta k energii budoucnosti“ (*Der Weg zur Energie der Zukunft*) se psalo, že jaderná energie byla po celou dobu chápána jako přechodná technologie, než se bude moci Německo plně spolehnout na obnovitelné zdroje energie.[97] Kancléřka Angela Merkelová k tomu dodala, že když hovořili o jaderné energii jako o přechodné, znamenalo to, že chtějí od jaderné energie odstoupit.[98] V oficiálním stanovisku dále psali, že na základě doposud nepředstavitelné havárie ve Fukušimě museli přehodnotit roli jaderné energie a jejích možných rizik.[99] Výsledkem pak byl odstup od jádra nejpozději do roku 2022, osm jaderných elektráren bylo odpojeno od sítě téměř okamžitě a zbylým bylo přesně určeno datum, dokdy budou odstaveny.

Ve volebním programu CDU/CSU z roku 2013 se již přikláněli k odklonu od jádra a zdůraznili, že bezpečnost je pro ně na prvním místě. Energetický mix Německa byl zde už prezentován bez jaderné energie, které byla věnována jen minimální část kapitoly o energetice. CDU/CSU se nově začala zaměřovat výhradně na podporu obnovitelných zdrojů energie a jejich výstavbu.[100] Oproti předchozí stranické politice jde o významné přehodnocení role jaderné energetiky ve velmi krátkém čase. Oficiální odůvodnění se navíc vzhledem k rychlosti provedení změn a ojedinělé německé reakci jeví jako nedostatečné.

---

[96] Schreurs, „The politics of phase-out“, 34.
[97] „Der Weg zur Energie der Zukunft“, Bundesministerium für Wirtschaft und Energie, https://www.bmwi.de/BMWi/Redaktion/PDF/E/energiekonzept-2010-beschluesse-juni-2011,property=pdf,bereich=bmwi2012,sprache=de,rwb=true.pdf (staženo 20. 3. 2016).
[98] „Atomausstieg: Zitate einer einzigartigen Wende“.
[99] „Der Weg zur Energie der Zukunft“, Bundesministerium für Wirtschaft und Energie, https://www.bmwi.de/BMWi/Redaktion/PDF/E/energiekonzept-2010-beschluesse-juni-2011,property=pdf,bereich=bmwi2012,sprache=de,rwb=true.pdf (staženo 20. 3. 2016).
[100] Ibid.

4. Politické motivace CDU/CSU

V této kapitole bych chtěla zkoumat možné politické motivace, které vedly CDU/CSU k obratu v jejich dosavadní jaderné politice a ve výsledku také k druhému německému odklonu od jádra. Jednalo se totiž o velmi překvapivý zvrat a vyvstává otázka, proč by Unie takto riskovala. Oficiálním odůvodněním vlády bylo příliš vysoké bezpečnostní riziko z provozu jaderných elektráren, samotný odstup v tak krátké době představuje nicméně pro průmyslový stát, jakým je Německo, také riziko. Přestože podíl obnovitelných zdrojů energie na celkové produkci elektřiny rostl, nebyl ještě dostatečně vysoký, aby pokryl odstavení hned osmi jaderných elektráren v tak krátkém časovém horizontu. Vláda proto musela přistoupit ke zvýšení produkce uhelných elektráren, s čímž je spojeno zvýšené znečištění ovzduší a problém splnit klimatické cíle. Politické motivace byly vybrány na základě sekundární literatury a byly zvoleny ty, které se v ní skloňovaly nejčastěji. V první části nejprve představím oficiální vládní vysvětlení, a proč se jeví jako neúplné. V následujících částech pak uvedu nejčastěji uváděné vedlejší politické motivace, ke kterým patří silné protijaderné hnutí, pokles popularity obou vládních stran, názorový rozkol ve straně a zemské volby v Bádensku-Württembersku.

4.1 Oficiální vládní odůvodnění – vysoké riziko

V oficiálním odůvodnění z 9. června 2011 objasnila Unie své stanovisko k jaderné energii a také vysvětlila své důvody k rozhodnutí ukončit provoz jaderných elektráren. Hlavním důvodem pro obrat v jaderné politice byla pro Unii dle tohoto vysvětlení právě katastrofa ve Fukušimě. Unie si byla vědoma, že se v Německu nemůže nikdy stát stejná katastrofa jako v Japonsku v podobě vlny tsunami, tvrdili ale, že je nutné přijmout možná rizika a také míru pravděpodobnosti. Na základě těchto dvou hodnot byla Unie nucena přehodnotit své dosavadní postoje. Kancléřka Merkelová přímo prohlásila, že Fukušima změnila její postoj na jadernou energetiku.[101] V oficiálním prohlášení se také opírali o výsledky práce Bezpečnostní a Etické komise, na základě nichž vypracovala vláda osm zákonů a opatření, čímž udělala důležitá rozhodnutí pro budoucí vývoj německé energetiky.[102]

[101] Ibid.
[102] Ibid.

Oficiálním důvodem pro ukončení provozu jaderných elektráren na území Německa tedy bylo možné riziko spočívající především v nebezpečnosti jaderného materiálu a jeho možnému úniku. Takové riziko zde sice bylo i před událostmi ve Fukušimě a nijak se nezměnilo, před havárií v Japonsku bylo ale toto riziko považováno za přijatelné a také si ho nikdo příliš nepřipouštěl. Když se ale takto závažná jaderná havárie stala v podobně vyspělé zemi, jakou je Německo, riziko se stalo reálnějším. Fukušima ukázala, že i nízká pravděpodobnost nemůže být ignorována a že je potřeba znovu posoudit rizika spojená s jadernou energetikou.[103]

K oficiálnímu odůvodnění se nicméně negativně vyjádřil Klaus-Dieter Maubach. Ve své knize píše, že jsou německé elektrárny zabezpečené i na tisíciletou vodu a je u nich tedy velmi nízká pravděpodobnost možného rizika. Pokud se vezme v potaz možnost teroristického útoku, u kterého je míra rizika už podstatně vyšší než u povodní, nenajdeme ale v žádné jiné zemi podobně radikální rozhodnutí na události ve Fukušimě jako právě v Německu. Oficiální odůvodnění podle něj lze přijmout obecně ve vztahu k riziku, nikoliv ale ve vztahu k událostem ve Fukušimě a také k rychlosti, se kterou byla tato rozhodnutí učiněna. Podle něj se jeví vládní odůvodnění jako nedostatečné a postrádá další relevantní motivy.[104]

Ostatní státy na události ve Fukušimě nereagovaly zdaleka tak rychle a radikálně jako Německo. Jedinými zeměmi, ve kterých došlo ke změně v jaderné politice, jsou Německo, Švýcarsko a Japonsko.[105] Ve Švýcarsku došlo k rozhodnutí odstoupit od původního plánu výstavby nových jaderných elektráren a začalo být ve velkém zvažováno odstavení současných. Švýcarské elektrárny totiž patří k vůbec nejstarším v Evropě a jejich systém zabezpečení je tak již velmi zastaralý. Nakonec došlo k rozhodnutí, že stávající elektrárny budou odstaveny mezi lety 2019 až 2034.[106] Japonsko se po havárii ve Fukušimě celkem pochopitelně také rozhodlo pro úplný odklon od jaderné energetiky a alespoň malá reakce pak nastala u Belgie, Itálie a Bulharska. Ve všech ostatních zemích ale po havárii ve Fukušimě nedošlo ke změnám v

---

[103] Alexander Rossnagel a Anja Heutschel, „The legalities of a nuclear shutdown“, *Bulletin of the Atomic Scientists* 68 (2012): 56.
[104] Klaus-Dieter Maubach, *Energiewende: Wege zu einer bezahlbaren Energieversorgung* (Wiesbaden:Springer VS, 2013), 25-40.
[105] Sebastian Haunss, Matthias Dietz a Frank Nullmeier, „Exit from Nuclear Energy in Germany: Explaining Radical Policy Shift“, (prezentováno na 7. ECPR (The European Consortium for Political Research) konferenci, Bordeaux, 4. – 7. září 2013), 7.
[106] „Die Schweiz Stein aus der Atomenergie aus“, *Neue Zürcher Zeitung*, 25. 5. 2011, http://www.nzz.ch/die-schweiz-baut-keine-atomkraftwerke-mehr-1.10699185 (staženo 21. 3. 2016).

jaderné politice. Vysvětlení odstupu od jádra jakožto nezbytné reakce na vnější šok tedy není úplné.[107]

Vyvstává tedy otázka, proč by německá vláda riskovala odstup v tak krátké době. Okamžité odstavení osmi jaderných reaktorů znamenalo nutnost navýšení produkce uhelných elektráren, s nimiž je spojeno znečištění ovzduší. Splnění klimatických cílů se tak pro Německo stalo nedosažitelné. Dalšími riziky byly možné výpadky elektřiny a také zvýšení cen za elektřinu.[108] V následujících podkapitolách se proto zaměřím na další možné motivace, které mohly vést CDU/CSU k rychlému odstupu od jádra.

4.2 Silné protijaderné hnutí

Významnou roli pro rozhodnutí odstoupit od jádra v roce 2011 mělo silné protijaderné hnutí v Německu, které úzce souvisí s názorem veřejnosti a politickými preferencemi. Německá veřejnost se dlouhodobě stavěla proti jaderným elektrárnám, je zde kontinuita od počátku protestů veřejnosti proti jádru již v 70. letech až do současnosti. Protijaderné hnutí je proto považováno za jednu z možných příčin, která vedla k odstupu od jádra v roce 2011.

Počátky protijaderného hnutí sahají až do 50. let, kdy byly spojeny s protesty proti jadernému zbrojení. Protesty proti mírovému využití jaderné energie se v Německu objevily až v 70. letech, kdy už se jednalo o protesty na celonárodní úrovni a nikoliv pouze lokální a probíhaly na místech výstavby nových jaderných elektráren nebo v místech ukládání jaderného odpadu.[109] Protijaderné hnutí nabíralo na síle postupně během let, zpočátku v západním Německu panovalo nadšení pro tuto tehdy moderní technologii, která řešila problém s energiemi. V 70. letech ale začalo nadšení obyvatel opadávat a už se nikdy nezvedlo. Období 70. let je totiž spjato hned se dvěma velkými demonstracemi proti výstavbě nových jaderných reaktorů Brokdorf a Wyhl. Nejprve došlo v roce 1975 k obsazení výstavby reaktoru ve Wyhlu místní komunitou, zejména pak místními vinaři, kteří se obávali, že by pára z chladících věží elektrárny

[107] Haunss, Dietz a Nullmeier, „Exit from Nuclear Energy in Germany“, 7.
[108] Konrad Kleinknecht, „Abkehr von Klimaschutz?“, *Aus Politik und Zeitgeschichte* (Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2011), 29-36.
[109] Thadeus Pato, “Anti Nuclear Movement in Germany: Stronger than ever – weaker than before?”, *Dialogues and Recources on Nuclear, Nature and Society*, 11. 7. 2011, http://www.dianuke.org/anti-nuclear-movement-germany/ (staženo 31. 3. 2016).

mohla negativně ovlivnit produkci vína v regionu. Tento protest byl velmi úspěšný, protože vedl k zastavení výstavby a zrušení celého projektu.[110]

Vláda se po této události obávala, že by se z ní mohl stát nechtěný precedent pro další obdobné akce, rozhodla se proto, že stavbu další jaderné elektrárny Brokdorf zajistí policií. Rok po událostech ve Wyhlu byla proto výstavba Brokdorfu zajištěna policií, která celou stavbu zajistila ostnatým drátem. Následně došlo k několika násilným střetům mezi policií a demonstranty a právě tato událost si vysloužila celonárodní pozornost. Čtyři týdny po prvním střetu policie s demonstranty se uskutečnila velká protestní akce proti výstavbě čítající až 30 000 lidí. Tyto události vedly ke zrušení projektu v říjnu roku 1977. V roce 1981 vznikl ovšem plán na obnovení výstavby Brokdorfu, který vedl k další velké demonstraci, které se tentokrát zúčastnilo dokonce okolo 100 000 lidí, a při které muselo zasahovat zhruba 10 000 policistů. Jednalo se tak o v té době největší policejní akci v historii západního Německa. I přes další četné protesty byla elektrárna nakonec spuštěna v říjnu roku 1986, paradoxně již po jaderné havárii v Černobylu.

Tyto původní demonstrace se nicméně nekonaly hlavně kvůli vysokému riziku nebo zatížení jaderným odpadem, ale spíše proti netransparentnímu a autoritativnímu přístupu, s jakým vláda prosazovala výstavbu takovýchto velkoprůmyslových projektů. Až později se demonstrace konaly zejména proti vysokému nebezpečí, tato proměna je pak nejvíce spojená s debatou o reaktoru v Kalkaru.[111] Kalkar byl projekt rychlého množivého reaktoru,[112] jehož výstavba byla zahájena v roce 1973 a protesty proti ní nedlouho poté. Obrovská demonstrace se konala v roce 1977, kdy dokonce došlo ke kompletnímu uzavření dálnic na severu Německa. Už v roce 1972 byla podána první žaloba na výstavbu Kalkaru místním farmářem. Nezávislí experti proto začali prověřovat bezpečnostní rizika tohoto reaktoru a došli k závěru, že v případě hypotetické nehody, při které by došlo ke ztrátě chladiče, by jádro reaktoru zkolabovalo, což by vedlo k menším jaderným explozím. V roce 1978 tuto analýzu potvrdili další nezávislí experti z univerzity v Brémách a stalo se tak poprvé, že by techničtí experti kritizovali bezpečnostní stav jaderného reaktoru v Německu. Výstavba Kalkaru byla

[110] Alexander Glaser, „From Brokdorf to Fukushima: The long journey to nuclear phase-out", *Bulletin of the Atomic Scientists* 68 (2012): 12-13.
[111] Glaser, „From Brokdorf to Fukushima", 13-15.
[112] Jedná se o typ jaderného reaktoru, který využívá nezpomalené neutrony, čímž dochází k mnohem intenzivnějšímu uvolňování tepla než u pomalých reaktorů a jsou u něj proto vysoké požadavky na výkon chladicího systému.

dokončena v roce 1985, nově zvolená zemská vláda tento projekt ale nepodporovala a po havárii v Černobylu v dubnu roku 1986 bylo spuštění reaktoru již zcela nemyslitelné a v roce 1991 vláda oficiálně oznámila, že zařízení nebude spuštěno. V tomto období došlo k neuskutečnění dalších dvou projektů, a sice elektrárny Wackersdorf na zpracování vyhořelého odpadu a konečného uložiště jaderného odpadu v Gorlebenu. Gorleben byl ústředním bodem protiatomového hnutí po celá 90. léta a je dodnes silně diskutovaným tématem.[113]

Velkým mezníkem byla již zmíněná jaderná katastrofa v Černobylu v roce 1986. Přestože v době této katastrofy byla již po Německu silně rozšířená skepse vůči jádru, události v Černobylu debatu ještě více zostřily.[114] Od této doby se začala velká část obyvatelstva stále více přiklánět na stranu protijaderného hnutí, konkrétně až 70 % obyvatel Německa se začalo stavět proti jaderným elektrárnám a také strana SPD, která původně podporovala jaderné elektrárny, po této katastrofě přehodnotila svůj dosavadní postoj a začala se stavět proti nim.[115] Od této doby už nebyla v Německu také postavena žádná nová jaderná elektrárna, protože by byla jejich realizace zcela nemožná.[116] Od konce 90. let bylo proto už zřejmé, že Německo brzy odstoupí od jaderné energie, neboť životnost stávajících zařízení je technicky omezena a společnost nebyla nakloněna výstavbě nových.[117]

Když nově ustavená vláda CDU/CSU a FDP oznámila v roce 2010 plán na prodloužení životnosti jaderných elektráren, vyvolalo to nový a ještě silnější odpor u obyvatel. Byl vytvořen lidský řetěz o délce 120 kilometrů mezi dvěma jadernými elektrárnami na severu Německa (Krümmel a Bransbüttel), na kterém se podílelo okolo 150 000 lidí. Dále došlo k blokádě transportu s odpadem na podzim 2010. V průzkumu z dubna 2010 se 63 % obyvatel stavělo proti prodloužení životnosti jaderných elektráren.[118]

---

[113] Glaser, „From Brokdorf to Fukushima“, 15-16.
[114] Ibid.
[115] Lutz Mez, “Germany’s merger of energy and climate change policy”, *Bulletin of the Atomic Scientists* 68 (2012): 22-29.
[116] Došlo pouze ke spuštění již postavené jaderné elektrárny Brokdorf v roce 1986.
[117] Glaser, „From Brokdorf to Fukushima“, 17-18.
[118] „Wie stehen Sie zu der geplanten Verlängerung der Laufzeiten deutscher Atomkraftwerke?“, Statista, http://de.statista.com/statistik/daten/studie/155799/umfrage/meinung-zu-einer-verlaengerung-der-laufzeit-deutscher-akw/ (staženo 20. 3. 2016).

Graf č. 2: Průzkum popularity plánovaného prodloužení životnosti jaderných elektráren

Zdroj: „Wie stehen Sie zu der geplanten Verlängerung der Laufzeiten deutscher Atomkraftwerke?“, *Statista*, http://de.statista.com/statistik/daten/studie/155799/umfrage/meinung-zu-einer-verlaengerung-der-laufzeit-deutscher-akw/ (staženo 20. 3. 2016).

Jen jeden den po fukušimské havárii v březnu 2011 vytvořilo 60 000 lidí lidský řetěz mezi elektrárnami na jihu Německa a došlo k dalším demonstracím po celém Německu, na kterých se celkem zúčastnilo až 160 000 lidí.[119] V roce 2011 měl odstup od jádra podporu již dokonce u 90 % obyvatel.[120] Spolkový ministr životního prostředí Röttgen z CDU, který dlouhodobě usiloval o odklon od jádra, řekl, že společenský odpor vůči jaderným elektrárnám je příliš silný a že si jaderná energie za 40 let své působnosti nezískala potřebnou akceptaci obyvatelstva.[121] Německá veřejnost tedy nebyla již dlouhodobě nakloněna jaderným elektrárnám, když navíc došlo k jaderné havárii v obdobně vyspělé zemi jakou je Německo, vzbouřilo se veřejné mínění ještě víc a vláda byla nucena zakročit, aby kvůli jaderné otázce nepřišla o své voliče.

4.3 Názorový rozkol v rámci CDU/CSU

Za jeden z možných důvodů rozhodnutí Unie se uvádí také nejednotnost názorů jejích politiků. Přestože naprostá většina jejích členů souhlasila s oficiální stranickou

[119] Pato, “Anti Nuclear Movement in Germany: Stronger than ever – weaker than before?”.
[120] Glaser, „From Brokdorf to Fukushima”, 18-19.
[121] „Umweltminister: Röttgen empfiehlt Union den Atomausstieg“, *Spiegel Online*, 6. 2. 2010, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/umweltminister-roettgen-empfiehlt-union-den-atomausstieg-a-676284.html (staženo 14. 3. 2016).

jadernou politikou, někteří se naopak zcela neztotožňovali s unijním postojem a jádro pro ně nebylo nutnou součástí energetického mixu. Navenek nepůsobila Unie úplně jednotně už během vlády velké koalice, mnohem více se ale nejednotnost názorů projevila až s nástupem černo-žluté koalice při projednávání prodloužení životnosti jaderných elektráren na podzim roku 2010. Ve sporu ohledně jaderného odstupu hrál nejvýznamnější roli ministr životního prostředí Norbert Röttgen (CDU).

Norbert Röttgen nepovažoval prodlužování životnosti jaderných elektráren za nutné a požadoval jen umírněné prodloužení o 8 let, tedy na celkovou dobu životnosti elektráren 40 let od zahájení komerčního provozu. Proti němu se nejvíce stavěli ministři životního prostředí Bavorska, Bádenska-Württemberska a Hesenska, neboť v těchto zemích je více jak polovina elektřiny vyráběna právě v jaderných elektrárnách.[122] Bavorský ministr životního prostředí Markus Söder z CSU prohlásil, že Unie se rozhodla pro prodloužení životnosti jaderných elektráren už před spolkovými volbami a to musí platit i nadále. Stejného názoru byli i jeho kolegyně z Bádenska-Würtemberska a Hesenska Tanja Gönner a Silke Lautenschläger, které výroky Röttgena silně kritizovaly. Söder dokonce požadoval výjimečnou energetickou schůzi, na které by se objasnil unijní postoj k jaderné energetice. Prohlásil, že je Bavorsko velmi zklamáno spolkovým ministerstvem životního prostředí a považoval za neuvěřitelné, že se chce Röttgen odklonit od koaliční smlouvy.[123] Samotný Röttgen se ale domníval, že on sám koaliční smlouvu přesně naplňuje, neboť byla jaderná energie označena jako přechodná technologie a ve chvíli, kdy bude bezpečné nahradit jí obnovitelnými zdroji, jaderné elektrárny budou odpojeny.[124]

V FDP i v rámci Unie bylo požadováno oproti plánům Röttgena prodloužit životnost jaderných elektráren na 50 a dokonce až 60 let.[125] Unijní zástupce ve spolkovém sněmu Michael Fuchs silně oponoval Röttgenovi a tvrdil, že bezpečné jaderné elektrárny mohou běžet déle a dokonce nejen 40 let, ale i 60 nebo déle a jednalo by se o enormní škody, kdyby došlo k odpojení dobře fungujících jaderných

---

[122] Huss, „Energy Transition by Conviction or by Surprise?", 432.
[123] „Debatte um Atomausstieg: Drei Unionsländer machen Front gegen Röttgen", *Spiegel Online*, 12. 2. 2010 http://www.spiegel.de/politik/deutschland/debatte-um-atomaustieg-drei-unionslaender-machen-front-gegen-roettgen-a-677499.html (staženo 15. 3. 2016).
[124] „Streit um Atomenergie: Brüderle stellt sich gegen Röttgens Ausstiegskurs", *Spiegel Online*, 12. 2. 2010, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/streit-um-atomenergie-bruederle-stellt-sich-gegen-roettgens-ausstiegskurs-a-677762.html (staženo 14. 3. 2016).
[125] Huss, „Energy Transition by Conviction or by Surprise?", 431-433.

elektráren.[126] Röttgen byl stále více izolován a nucen spolupracovat se spolkovým ministrem hospodářství Rainerem Brüderlem z FDP, který byl zastáncem prodloužení životnosti elektráren. Ve straně se ale našlo i několik podporovatelů Röttgenových názorů. Pro člena představenstva Friedberta Pflügera byla kritika Röttgena nepochopitelná, podle něj nelze od spolkového ministra životního prostředí očekávat, že bude stát na vrcholu „projaderného“ hnutí. Také další dva čelní představitelé CDU podpořili Röttgena. Jednalo se o durynskou předsedkyni vlády Christine Lieberknecht, která se plně shodovala s výroky Röttgena na energetickou politiku a sárského ministerského předsedu Petera Müllera, který také vítal Röttgenovy výroky a chtěl budoucnost bez jaderné energie.[127] Po havárii ve Fukušimě v březnu 2011 muselo konzervativnější křídlo strany úplně utlumit své požadavky na prodloužení životnosti jaderných elektráren v Německu v důsledku širokého konsensu ve společnosti i napříč celým politickým spektrem a naopak odpůrci jádra ve straně získali na síle.

Snaha Röttgena o revizi jaderné politiky Unie mohla být zapříčiněna také velmi slabým výsledkem CDU/CSU ve spolkových volbách v roce 2009. Podle Christiana Husse se Röttgen pokoušel dostat stranickou environmentální politiku dál, aby do budoucna umožnil koalici se Zelenými a také aby učinil Unii více atraktivní pro „zelené“ voliče. Röttgenovy výroky vedly nicméně ke sporu nejen v rámci Unie, ale i celé koalice a došlo poté k roztržce ohledně vícera témat. Odpor vyvolaly jeho výroky zejména u konzervativnějšího křídla Unie, zejména pak u Stefana Mappuse, který usiloval o znovuzvolení jako ministerský předseda v zemských volbách v Bádensku-Württembersku v březnu 2011. Tyto spory v roce 2010 vedly k obrovské ztrátě reputace obou vládních stran.[128]

4.4 Pokles politických preferencí CDU/CSU a FDP a vzestup Zelených

Začátkem roku 2011 významně klesala popularita CDU/CSU a jejich koaličního partnera FDP, oproti tomu naopak velmi stoupala oblíbenost Zelených. Došlo tak nejen k ohrožení pozic vládních partnerů, ale také se mnohonásobně zvýšil počet

[126] „Kernkraftdebatte in der Regierung: Merkel verteidigt Anti-Atomminister Röttgen“, *Spiegel Online*, 8. 2. 2010, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/kernkraftdebatte-in-der-regierung-merkel-verteidigt-anti-atomminister-roettgen-a-676561.html (staženo 14. 3. 2016).
[127] Florian Gathmann, „Umweltminister in der Kritik: Röttgens Atomplane spalten die CDU“, *Spiegel Online*, 7. 2. 2010, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/umweltminister-in-der-kritik-roettgens-atomplaene-spalten-die-cdu-a-676407.html (staženo 14. 3. 2016).
[128] Huss, „Energy Transition by Conviction or by Surprise?”, 432.

podporovatelů odstupu od jádra.[129] Strana FDP začala ztrácet hlasy voličů již od poloviny roku 2010, také strana CDU/CSU zaznamenala již v tomto období určitý pokles. Na následujícím grafu je znázorněn vývoj popularity německých stran mezi lety 2009 a 2013. Z údajů v grafu je nejvíce patrný skok v březnu roku 2011 po jaderné havárii ve Fukušimě, kdy došlo k strmému pádu vesměs všech politických stran kromě Zelených, u kterých naopak pozorujeme obrovský nárůst popularity.

Graf č. 3: Vývoj popularity německých politických stran mezi lety 2009 a 2013

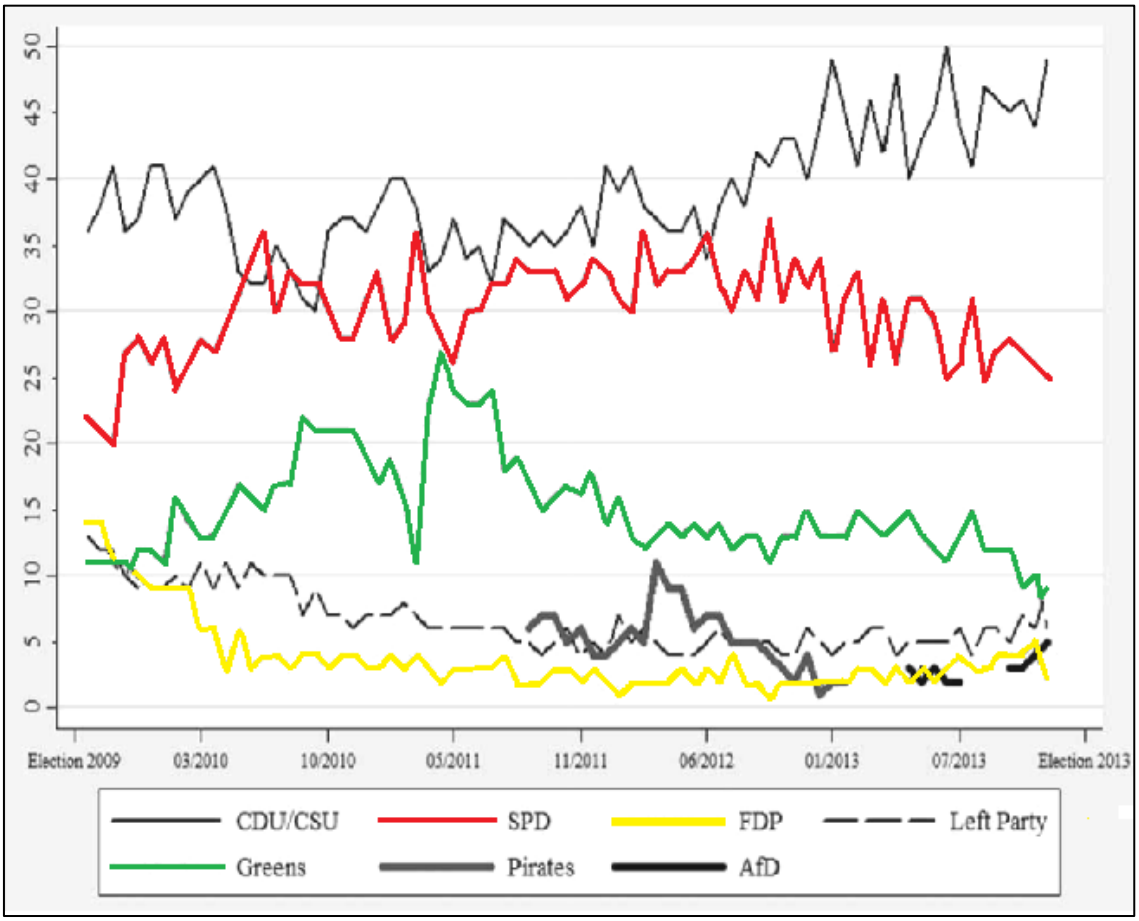

Zdroj: Fabian Engler a Reimut Zohlhöfer, „Courting the Voters? Policy Implications of Party Competition for the Reform Output of the Second Merkel Government“, *German Politics* 23 (2014): 286.

Podle Hanse-Jochena Luhmanna byla hlavním motivem pro odstup od jádra v roce 2011 kromě zemských voleb v Bádensku-Württembersku, kterým se věnuje následující kapitola, krize politické strany FDP. Z průzkumů je evidentní, že se všeobecně posouvaly voličské preference od CDU/CSU a FDP k Zeleným. Výsledky FDP navíc v polovině roku 2010 byly dokonce pod hranicí 5 % potřebných k získání

[129] Fabian Engler a Reimut Zohlhöfer, „Courting the Voters? Policy Implications of Party Competition for the Reform Output of the Second Merkel Government“, *German Politics* 23 (2014): 286.

poslaneckých mandátů.[130] Výsledky těchto průzkumů jsou obzvláště překvapivé, podíváme-li se na výsledky spolkových voleb z roku 2009, kdy se FDP dočkala svého nejlepšího výsledku v dějinách se 14,6 % hlasů. Od poloviny roku 2010 začala ale jejich popularita stále klesat a představitelé strany nebyli schopni tento strmý pád zastavit. Naopak s tím, jak klesala popularita FDP, Zelení se těšili stále větší přízni obyvatel. V průzkumech z let 2010 a 2011 by Zelené volilo v průměru 20 % dotázaných.[131]

Po prosazení prodloužení životnosti jaderných elektráren vládní koalice nečekala takové ztráty voličů, ke kterým došlo. Rozhodnutí bylo strategicky učiněno dost dlouho před spolkovými volbami v roce 2013 a spoléhali se tak na to, že jejich jádrové voliče toto rozhodnutí neovlivní. I přesto začala již v roce 2010 lehce klesat popularita obou koaličních partnerů. Když pak došlo v březnu roku 2011 k havárii ve Fukušimě, situace se úplně změnila. Jaderná energetika najednou vycházela z průzkumů jako nejvíce urgentní problém Německa a stal tak z ní i velmi urgentní problém koalice. Bylo zřejmé, že budou muset vzít zpět svou dosavadní jadernou politiku a učinit změny, aby se alespoň částečně vyhnuli velkým ztrátám voličů.[132] Po událostech ve Fukušimě bylo nemyslitelné snažit se přilákat voliče na jadernou energetiku, tím by v příštích spolkových volbách v roce 2013 již nezískali potřebnou většinu s FDP a prodloužení životnosti jaderných elektráren by bylo s největší pravděpodobností stejně revidováno. Energiewende navíc už byla součástí jejich agendy a těšila se u voličů široké podpoře.[133] Jisté je, že přehodnocení jaderné politiky pomohlo CDU/CSU ke zvýšení jejich volebního výsledku ve spolkových volbách v roce 2013.[134]

Přehodnocení jaderné politiky mohlo být zapříčiněno také tím, aby do budoucna bylo možné utvořit koalici se Zelenými, kteří se těšili stále větší popularitě u voličů, přístup k jaderné energetice byl nicméně příliš odlišný na to, aby se mohly tyto dvě strany spojit. Popularita FDP, tradičního koaličního partnera Unie, výrazně klesala a hrozilo, že se již nebude podílet na vrcholné politice Německa. Jako vhodný partner se

---

[130] Hans-Jochen Luhmann, „Deutschlands Energiewenden: Motive und Auswirkungen für den europäischen Elektrizitätsmarkt“, *Ende des Atomzeitalters? Von Fukushima in die Energiewende* (Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2012), 101.
[131] Engler a Zohlhöfer, „Courting the Voters?”, 285.
[132] Ibid., 285-286.
[133] Huss, „Energy Transition by Conviction or by Surprise?”, 438.
[134] Ibid., 440.

nabízeli Zelení, odstup od jaderné energie byl nicméně klíčovým bodem politiky Zelených a tedy hlavní překážkou pro možnou budoucí koalici.[135]

Možnými příčinami pro pokles popularity vládní koalice již v roce 2010 mohly být kromě prosazení prodloužené doby životnosti jaderných elektráren také jejich časté spory. Jak bylo již zmíněno v předchozí kapitole, koalice se kromě neshod ohledně prodloužení životnosti jaderných elektráren dostala do sporu i například ohledně reformy daní. Tyto problémy se pak negativně projevily na jejich obrazu pro veřejnost a přispěly k jejich propadu.[136] Významný podíl na vnímání veřejnosti měla také média. Na rok 2011 totiž vycházelo 25. výročí jaderné havárie v Černobylu a novináři již měli o ní připravené články, německá veřejnost tak byla týdny vystavena detailním informacím o průběhu a následcích černobylské havárie a zároveň informacemi o havárii ve Fukušimě. Vládní koalice se tak nacházela ve velmi obtížné situaci, neboť se havárie stala pouhé dva týdny před zemskými volbami.[137]

V roce 2011 se v Německu konalo několik zemských voleb, z toho hned v pěti zemích na jaře. Jednalo se o volby v Hamburku, Sasku-Anhaltsku, Bádensku-Württembersku, Porýní-Falc a v Brémách. Ve všech těchto zemích byly výsledky ovlivněny lokálními problémy, všeobecně lze ale pozorovat trend nárůstu počtu voličů Zelených a velký propad strany FDP, která se ve třech zemích neprobojovala ani do parlamentu. Už v únoru (ještě před havárií ve Fukušimě) se konaly volby v Hamburku, krátce po havárii v březnu se konaly volby v Bádensku-Württembersku, Sasku-Anhaltsku, Porýní-Falc a v květnu ještě v Brémách.[138] Je obtížné hledat spojitosti mezi výsledky zemských voleb, v každé ze zemí byla totiž zcela jiná situace. Lze nicméně vypozorovat, že ze všech těchto voleb vyšli Zelení jako vítězové a FDP naopak jako poražený.[139]

V následující tabulce jsou vyobrazeny výsledky zemských voleb z roku 2011 a zároveň s tím rozdíl oproti posledním zemským volbám v dané zemi. Zatímco Zelení si ve všech zemích přilepšili, FDP si kromě Hamburku naopak všude pohoršila. Také výsledky CDU jsou kromě Porýní-Falc významně horší oproti posledním volbám.

---

[135] Luhmann, „Deutschlands Energiewenden“, 101-102.
[136] Engler a Zohlhöfer, „Courting the Voters?”, 286.
[137] Miranda A. Schreurs, “Ethics of Nuclear Energy: Germany’s Nuclear Politics after Fukushima”, *The Journal of Social Sciences* 77 (2014): 15.
[138] Jonathan Olsen, „The Spring Landtag Elections: Regional Specificities or National Electoral Dynamics?“, *German Politics* 21(2012): 116.
[139] Ibid., 121.

Tabulka č. 2: Výsledky zemských voleb z roku 2011 (%)

Strana	Hamburg	Sasko-Anhaltsko	Porýní-Falc	Bádensko-Württembersko	Brémy
CDU	21,9 (-20,7)	32,5 (-3,7)	35,2 (+2,4)	39 (-5,2)	20,4 (-5,2)
FDP	6,7 (+1,9)	3,8 (-2,1)	4,2 (-3,8)	5,3 (-5,4)	2,4 (-3,6)
Zelení	11,2 (+1,6)	7,1 (+3,6)	15,4 (+10,8)	24,2 (+12,5)	22,5 (+6)

Zdroj: Jonathan Olsen, „The Spring Landtag Elections: Regional Specificities or National Electoral Dynamics?“, *German Politics* 21(2012): 116-128.

Zemské volby na jaře 2011 jsou považovány také za možnou motivaci Unie o rychlé řešení situace s jadernými elektrárnami a odstup od jádra a bývají nejčastěji uváděny jako důvod pro vládní rozhodnutí. Nejvýznamnější dopad měla japonská jaderná havárie na zemské volby v Bádensku-Württembersku, kterým bych se proto chtěla věnovat v následující kapitole.

4.5 Zemské volby v Bádensku-Württembersku

Ve spolkové zemi Bádensko-Württembersko byla u moci po celých 58 let Křesťansko-demokratická unie. V zemských volbách, které se konaly 27. 3. 2011, tedy pouhých 16 dní po jaderné havárii ve Fukušimě, Unie nicméně prohrála, protože vůbec poprvé v historii této tradičně konzervativní země se ministerským předsedou stal politik ze strany Zelených a byla utvořena koalice s SPD.[140] Volby v BW byly silně ovlivněny dvěma tématy, a sice projektem Stuttgart 21 a jadernou energetikou. Hned po volbách panovalo silné přesvědčení v médiích i ve společnosti, že volby ovlivnila zejména jaderná havárie v Japonsku a voliči se proto rozhodli pro politickou stranu, která odmítala jádro už od svého založení.[141]

Výsledky voleb byly velmi překvapivé, CDU si oproti zemským volbám v roce 2006 pohoršila o celých 5,2 %. Strana FDP, která v BW měla vždy silnou pozici, téměř neprošla pětiprocentní hranicí pro vstup do parlamentu. Se ziskem 5,3 % se tedy také po dlouhé době uchýlila do opozice. Poprvé nebyla hlavním protivníkem CDU strana SPD,

[140] Silke Keil a Oscar Gabriel, „The Baden-Württemberg State Election of 2011: A Political Landslide“, *German Politics* 21 (2012): 239-246.
[141] Keil a Gabriel, „The Baden-Württemberg State Election of 2011”, 243-244.

ale Zelení, kteří dokázali využít hlavní volební témata ve svůj prospěch.[142] SPD prodělala svůj nejhorší výsledek v dějinách země a se ziskem 23,1 % skončila na třetím místě až za Zelenými, kteří naopak výrazně posílili o 12,5 % a s celkovým ziskem 24,2 % skončili jako druhá nejsilnější strana. Jednalo se navíc o jejich nejlepší volební výsledek v dějinách v rámci celého Německa, nikdy předtím nezískali tak vysoký počet hlasů.[143] Hlavní témata volebního boje projekt Stuttgart 21 a jaderná energetika přilákali mnohem více voličů, volební účast byla okolo 66 %, což je významně vyšší oproti volbám v roce 2006.[144] Zajímavý je také posun hlasů od jednotlivých stran k jiným. Až jedna čtvrtina tradičních voličů strany CDU v těchto volbách hlasovala pro Zelené. FDP v těchto volbách ztratila bezmála 160 000 voličů, z nichž okolo 75 % dalo hlas jiné politické straně, a to především CDU.[145] Zelení přebrali voliče všem politickým stranám, úplně nejvíce hlasů získali od SPD. Až 140 000 voličů, kteří ve volbách v roce 2006 původně volili SPD, v těchto volbách volili Zelené. Od CDU získali Zelení 87 000 hlasů a od FDP 61 000 hlasů.[146]

Tabulka č. 3: Výsledky voleb v Bádensku-Württembersku v roce 2006 a 2011

	2011	**%**	**2006**	**%**	**Rozdíl**	**%**
Způsobilí voliči celkem	7 622 873		7 516 919		105 954	
Počet voličů	5 051 941	66,3	4 012 441	53,4	1 039 500	12,9
Platné hlasy	4 983 719	98,6	3 960 615	98,7	1 023 104	–0.1
CDU	1 943 912	39	1 748 766	44,2	195 146	–5.2
SPD	1 152 594	23,1	996 207	25,2	156 387	–2.1
Zelení	1 206 182	24,2	462 889	11,7	743 293	12,5
FDP	262 784	5,3	421 994	10,7	159 21	-5,4
Die Linke	139 700	2,8	121 753	3,1	17 947	-0,3
Ostatní	278 547	5,6	209 006	5,1	69 541	0,5

Zdroj: Silke Keil a Oscar Gabriel, „The Baden-Württemberg State Election of 2011: A Political Landslide“, *German Politics* 21 (2012): 241.

Oproti předchozím volbám v Bádensku-Württembersku nebyly hlavními tématy ekonomika, nezaměstnanost nebo finance. CDU proto nemohla těžit ze svých úspěchů v těchto oblastech během předchozí vlády. Hlavními tématy byly podle průzkumu

[142] Ibid., 239-240.
[143] Ibid., 241.
[144] „Grün-roter Triumph in Baden-Württemberg“, Zeit Online, 27. 3. 2011, http://www.zeit.de/politik/deutschland/2011-03/landtagswahl-baden-wuerttemberg-ergebnisse (staženo 16. 3. 2016).
[145] Keil a Gabriel, „The Baden-Württemberg State Election of 2011”, 241-242.
[146] „Landtagswahl Baden-Württemberg 2011“, *Wahl.tageschau*, https://wahl.tagesschau.de/wahlen/2011-03-27-LT-DE-BW/analyse-wanderung.shtml (staženo 21. 3. 2016).

jaderná energetika a Stuttgart 21. V průzkumu uvedlo 29,6 % dotázaných, že hlavním tématem voleb byla jaderná energetika a 21,4 % pak uvedlo, že projekt Stuttgart 21.[147] Projekt Stuttgart 21 byl projektem přestavby stuttgartského nádraží jakožto železničního uzlu. Projekt byl nicméně gigantický a velmi drahý, u veřejnosti se tak nikdy nesetkal s podporou. Zemská vláda tvořená stranami CDU a FDP, která ho schválila, si ve volbách v roce 2011 pohoršila. Jediní Zelení, kteří tento projekt od počátku neschvalovali, získali v zemských volbách o 12,5 % hlasů více než v předchozích v roce 2006. Stavba projetu Stuttgart 21 započala v únoru roku 2010 a Zelení se snažili udržet toto téma jako hlavní program i ve volbách v březnu 2011. Termín Stuttgart 21 byl také využíván ve smyslu požadavku na ukončení dlouhé vlády CDU. Zelení také podporovali mnoho demonstrací, kterých se vždy zúčastnilo několik desítek tisíc lidí.[148]

Téma, které CDU a Zelené rozdělovalo ještě více, byla jaderná energetika, která se stala hlavním tématem voleb po jaderné havárii v japonské Fukušimě. Ministerský předseda v Bádensku-Württembersku Stefan Mappus z CDU, který usiloval o obhájení pozice v těchto volbách, byl totiž jedním z čelních zastánců prodloužení životnosti jaderných elektráren v Německu.[149] Unie se snažila po havárii jednat rychle, když ihned po ní vyhlásila tříměsíční moratorium a nechala provést bezpečnostní kontroly ve všech jaderných elektrárnách v Německu. Chtěla tím voličům ukázat pochopení pro jejich obavy, obrat v jaderné politice nicméně pro voliče postrádal důvěryhodnost.[150] Oproti tomu Zelení z této havárie při volbách významně těžili, jelikož základem jejich politiky byl právě mimo jiné odstup od jaderné energetiky. Zelení byli považováni za jediné, kteří mohou situaci s jadernou energetikou vyřešit.[151] Přestože jednala Unie po fukušimské havárii velmi rychle, volby v této spolkové zemi se jim už zachránit nepodařilo. Jejich výsledky nicméně utvrdily Unii v obratu jejich dosavadní jaderné politiky a ani zastánci prodloužení životnosti jaderných elektráren z řad vládní koalice neprotestovali v důsledku nečekané dynamiky a souladu napříč všemi politickými spektry a současně ve společnosti.[152]

---

[147] Keil a Gabriel, „The Baden-Württemberg State Election of 2011", 243-244.
[148] Ibid., 239-240.
[149] Ibid.
[150] Detlef Jahn a Sebastian Korolczuk, „German exceptionalism: the end of nuclear energy in Germany!", *Environmental Politics* 21 (2012): 159-164.
[151] Keil a Gabriel, „The Baden-Württemberg State Election of 2011", 243.
[152] Huss, „Energy Transition by Conviction or by Surprise?", 434.

Je zřejmé, že byly výsledky voleb významně ovlivněny aktuálními událostmi týkajících se projektu Stuttgart 21 a jaderné katastrofy ve Fukušimě. Bez těchto událostí by byl výsledek voleb s největší pravděpodobností jiný, neboť z těchto témat nejvíce těžili Zelení. Druhá polovina vlády CDU/CSU a FDP byla spíše spojena s ožehavou otázkou krize eurozóny, se kterou si zase naopak Zelení nevěděli rady, a navíc kvůli tomu opadl zájem o klíčová témata Zelených a začali opět ztrácet hlasy.[153] V následujících spolkových volbách v roce 2013 si ještě pohoršili oproti roku 2009 a získali 8,4 % hlasů.[154]

Volby v Bádensku-Württembersku jsou proto také považovány za další motivaci pro CDU/CSU pro jaderný odstup. Zaprvé bylo jejich snahou jednat rychle, aby měli ještě šanci volby ovlivnit. Jejich cílem nebylo získat voliče nové, ale vyhnout se ztrátě hlasů. Pokud by ve volbách prohráli, byla zde alespoň snaha umožnit si vytvoření vládní koalice se silnými a populárními Zelenými. Zadruhé je slabé výsledky voleb utvrdily v obratu jejich dosavadní jaderné politiky, protože by jinak mohli ztratit ještě podstatně více voličů.[155]

[153] Engler a Zohlhöfer, „Courting the Voters?", 287.
[154] „Endgültiges amtliches Ergebnis der Bundestagswahl 2013", Der Bundeswahlleiter, https://www.bundeswahlleiter.de/de/bundestagswahlen/BTW_BUND_13/presse/w13034_Endgueltiges_amtliches_Ergebnis.html (staženo 28. 3. 2016).
[155] Haunss, Dietz a Nullmeier, „Exit from Nuclear Energy in Germany", 9.

Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo analyzovat druhý německý odklon od jádra a politické motivace CDU/CSU, které k němu vedly. Hypotéza, že se nejednalo o odstup pouze z ideologických důvodů, nýbrž že byl odstup podmíněn silnými politickými motivacemi, byla prací potvrzena.

Na základě zpracování jaderné politiky CDU/CSU od roku 1998 byla zjištěna jejich dlouhodobá podpora jaderné technologie a nesouhlas s politikou jaderného odstupu Zelených a SPD. Jako opoziční strana velmi silně oponovala jejich plánu a varovala před několika hlavními riziky vyplývajících z odstupu pro Německo. Stěžejním bodem kritiky CDU/CSU byly negativní klimatické dopady v případě odstavení německých jaderných elektráren a jejich nahrazením uhelnými, neboť potřebné množství energie ještě nemohlo být vyrobeno pouze obnovitelnými zdroji. S vyšším znečištěním životního prostředí z provozu uhelných elektráren pak Německu hrozilo nesplnění klimatických cílů, ke kterým se zavázalo na mezinárodní úrovni. S odstavením jaderných elektráren podle nich hrozila energetická závislost na zahraničí a výpadky elektřiny, které si Německo jako průmyslový stát nemůže dovolit. Dále se obávali technologické izolace, vyloučení z celosvětově expandujícího trhu a také ekonomických dopadů odstupu v podobě vyšších cen za energie. Z výčtu rizik, která CDU/CSU v odstupu spatřovala, je zřejmé, že se musela k takovému kroku uchýlit jen ze zcela závažných důvodů.

V oficiálním vyjádření vlády k odstupu v roce 2011 je jako důvod uvedena vysoká rizikovost jaderných zařízení, kterou si plně uvědomili až po jaderné havárii ve Fukušimě. Ve své práci jsem se pokusila zjistit, zda se dá toto vysvětlení považovat za dostačující nebo zda bylo jejich rozhodnutí podmíněno politickými motivacemi.

Jaderný odklon v roce 2011 byl nečekaný nejen vzhledem k vládní koalici, která se k němu uchýlila, ale zejména pak svou radikálností a rychlostí, se kterou byla všechna opatření přijata. Německá reakce na jadernou havárii ve Fukušimě byla zcela ojedinělá, pouze Japonsko a Švýcarsko zareagovalo na tyto události podobně. Vysvětlení odstupu vzhledem k rizikovosti jaderných zařízení se proto jeví jako neúplné, když havárie ve Fukušimě ponechala vývoj jaderné energetiky v naprosté většině zemí úplně beze změn. Překvapující je také rychlost, se kterou spolková vláda

zareagovala na události v Japonsku a zejména pak rychlost, se kterou se uchýlila k radikálnímu kroku uzavření hned osmi jaderných elektráren najednou. I když připustíme, že mohlo dojít k přehodnocení rizik spojených s jadernou energetikou, která se náhle stala příliš reálná a vysoká, nelze už ale chápat rychlost a radikálnost vládního rozhodnutí. Vezmeme-li v potaz veškerá rizika spojená s jaderným odstupem, která CDU/CSU po dlouhou dobu připomínala jako důvod, proč by mělo dojít k prodloužení doby životnosti jaderných zařízení v Německu, nelze pochopit vládní rozhodnutí o okamžitém odstavení hned osmi jaderných elektráren a zbylých do roku 2022 pouze na základě oficiálního vysvětlení.

Politické motivace pro odstup oproti vládnímu vysvětlení lépe objasňují, proč se černo-žlutá koalice uchýlila ke kroku, kterého se dlouhá léta obávala a kritizovala ho, a proč ho navíc učinila v tak krátké době. Za hlavní politické motivace je považováno silné protijaderné hnutí v Německu, nejednotnost názorů politiků CDU/CSU na provoz jaderných elektráren, pokles popularity CDU/CSU a FDP a nárůst počtu hlasů Zelených a blížící se zemské volby.

Německá veřejnost se dlouhodobě stavěla proti jaderné technologii a v minulosti došlo dokonce k zastavení několika plánovaných projektů. Když na podzim 2010 vláda prosadila prodloužení doby životnosti jaderných elektráren, nesetkalo se to u naprosté většiny obyvatel s podporou a došlo k několika demonstracím. Samotné projednávání prodloužení doby životnosti bylo velmi problematické, neboť i v rámci CDU/CSU se vyskytovali politici, kteří nesouhlasili s podporou této technologie. Tento rozkol byl ve velkém rozebírán v německých médiích a negativně ovlivnil vnímání veřejnosti. Už od poloviny roku 2010 výrazně klesala popularita FDP, strana se dokonce v průzkumech veřejného mínění dostala pod pětiprocentní hranici nutnou pro přijetí do parlamentu. Rozhodnutí o prodloužení doby životnosti bylo strategicky učiněno dlouhou dobu před spolkovými volbami v roce 2013 a vládní koalice očekávala ustálení tohoto sestupu. V březnu 2011 nicméně nečekaně došlo k havárii jaderné elektrárny v Japonsku, což značně zkomplikovalo vládní pozici, která nyní čelila dalšímu a ještě silnějšímu tlaku veřejnosti. Popularita Zelených náhle vystoupala až na úroveň druhé nejsilnější strany v Německu a blížily se zemské volby hned v pěti spolkových zemích včetně tradičně konzervativní země Bádenska-Württemberska. V samotné straně došlo k utlumení konzervativního křídla a odpůrci jádra získali na síle.

Vláda jednala s takovou rychlostí, aby předešla vysokým volebním ztrátám v zemských volbách. Snažila se voličům ukázat pochopení pro jejich obavy z provozu jaderných elektráren a ochotu situaci řešit. Jejich jednání nicméně postrádalo důvěryhodnost vzhledem k předchozí dlouhodobé „projaderné“ politice a v zemských volbách na jaře 2011 obě vládní strany ztratily velkou část voličů. Výsledky těchto voleb CDU/CSU ještě více utvrdily v tom, že je nutné změnit svou jadernou politiku dříve, než ztratí ještě více voličů.

Rozhodnutí pro jaderný odstup v roce 2011 bylo ovlivněno několika faktory, které dohromady donutily vládu odvrátit se od svého původního plánu a politiky. Nejednalo se nicméně o rozhodnutí čistě z ideologických důvodů, nýbrž o takticky motivované rozhodnutí s cílem odvrátit špatný výsledek v nadcházejících zemských volbách a přiblížit se veřejnosti, která byla dlouhodobě silně protijaderná.

Summary

The aim of the bachelor thesis is to analyze the nuclear phase-out in 2011 and political motivations of CDU/CSU. The hypothesis of the author is that the nuclear phase-out was not necessarily ideologically but strongly politically motivated.

CDU/CSU always belonged to strong supporters of nuclear power plants and disagreed with the policy of red-green coalition. They criticized the first nuclear phase-out and had concerns about certain problems it may cause. The main risk for them was pollution of the environment after phasing-out the nuclear power plants and replacing them with coal power plants because the necessary amount of energy couldn't be produced by renewable sources of energy yet. With the pollution of the environment couldn't Germany fulfil the climate goals which they promised to undertake on the international level. According to them was Germany threatened by energy dependence on foreign counties, technological isolation and electricity black-outs after the nuclear phase-out. After considering party's nuclear policy it seems obvious that they would need to have very serious reasons to accept the nuclear phase-out.

In the official statement of the government in 2011 they explained their decision as a result of the nuclear accident in Japan after which they fully realized risks connected with the operation of nuclear power plants. This thesis attempts to answer the question whether the official explanation could be considered as sufficient or if it was also politically motivated.

The nuclear phase-out was unexpected not only because of the government which agreed it but also because of the speed and radicalness of the decision. The German reaction was among other countries with nuclear power plants extremely unique, only in Switzerland and Japan was the reaction similarly radical. Therefore we cannot accept only the government explanation as a high risk from the operation of nuclear power plants. Very surprising is also the speed with which were all government decisions agreed. The public was strongly against their plan to extend operational lifespan of nuclear power plants in Germany in autumn 2010. In Germany there was a strong anti-nuclear movement and CDU/CSU and FDP started to lose their voters. By contrast the Greens became the second most popular political party in Germany. The government tried to reverse a bad election result in the upcoming Landtag elections by

showing their voters understanding with their dissatisfaction with operation of nuclear power plants and the willingness to act. The government nevertheless lacked trustworthiness and lost many votes in these elections which made them act in order to prevent from losing support in the future. The decision of the government was therefore not ideologically but strongly politically motivated in order to get closer to the mostly anti-nuclear public.

Seznam použitých zkratek

BW	Bádensko-Württembersko
CDU	Křesťanskodemokratická unie Německa *Christlich Demokratische Union Deutschlands*
CSU	Křesťansko-sociální unie Bavorska *Christlich-Soziale Union in Bayern*
EnBW	*Energie Baden-Württemberg AG*
EU	Evropská unie
FDP	Svobodná demokratická strana *Freie Demokratische Partei*
RWE	*Rheinisch-Westfälisches Elektrizitätswerk AG* *Sozialdemokratische Partei Deutschlands*
SPD	Sociálnědemokratická strana Německa

Použité zdroje a literatura

Primární zdroje

„Aufbruch und Erneuerung – Deutschlands Weg ins 21. Jahrhundert, Koalitionsvereinbarung zwischen der Sozialdemokratischer Partei Deutschlands und Bündnis 90/Die GRÜNEN“, Sozialdemokratische Partei Deutschlands, https://www.spd.de/fileadmin/Dokumente/Beschluesse/Bundesparteitag/koalitionsvertrag_bundesparteitag_bonn_1998.pdf (staženo 29. 2. 2016).

„Der Weg zur Energie der Zukunft“, Bundesministerium für Wirtschaft und Energie, https://www.bmwi.de/BMWi/Redaktion/PDF/E/energiekonzept-2010-beschluesse-juni-2011,property=pdf,bereich=bmwi2012,sprache=de,rwb=true.pdf (staženo 20. 3. 2016).

„Deutschlands Energiewende – Ein Gemeinschaftswerk für die Zukunft“, Leopoldina – Nationale Akademie der Wissenschaften, http://www.leopoldina.org/fileadmin/redaktion/Wissenschaft/pdf/Ethik-Kommission_Deutschlands-Energiewendel.pdf (staženo 6. 3. 2016).

„Die Folgen des Ausstiegs aus der Kernenergie für den Standort Deutschland“, DIP21 Bundestag, http://dip21.bundestag.de/dip21/btd/14/036/1403667.pdf (staženo 10. 3. 2016).

„Dreizehntes Gesetz zur Änderung des Atomgesetzes“, Humboldt Universität, http://fzu.rewi.hu-berlin.de/doc/rechtsentwicklung/bgbl111s1704.pdf (staženo 9. 3. 2016).

„Gemeinsames Wahlprogramm der CDU und CSU für die Bundestagswahl 2002: Leistung und Sicherheit“, Dokumentarchiv, http://www.documentarchiv.de/brd/2002/wahlprogramm_cdu_2002.html (staženo 18. 3. 2016).

„Gesetz über die friedliche Verwendung der Kernenergie und den Schutz gegen ihre Gefahren (Atomgesetz) §19 Staatliche Aufsicht“, Gesetze im Internet, https://www.gesetze-im-internet.de/atg/__19.html (staženo 28. 2. 2016).

„Gesetz zur geordneten Beendigung der Kernenergienutzung zur gewerblichen Erzeugung von Elektrizität“, Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz, Bau und Reaktorsicherheit, http://www.bmub.bund.de/service/publikationen/downloads/details/artikel/gesetz-zur-geordneten-beendigung-der-kernenergienutzung-zur-gewerblichen-erzeugung-von-elektrizitaet/ (staženo 5. 3. 2016).

„Grundsatzprogramm der Sozialdemokratischer Partei Deutschlands“, Friedrich Ebert Stiftung, http://library.fes.de/library/html/voll-prog-spec01.html (staženo 25.2.2016).

„Kernbrennstoffsteuergesetz“, Gesetze im Internet, https://www.gesetze-im-internet.de/bundesrecht/kernbrstg/gesamt.pdf (staženo 15. 3. 2016).

„Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und FDP: Wachstum, Bildung, Zusammenhalt“, Christlich-Soziale Union in Bayern, http://www.csu.de/politik/beschluesse/koalitionsvertrag-zwischen-csu-csu-und-fdp/ (staženo 17. 3. 2016).

„Koalitionsvertrag zwischen CDU, CSU und FDP: Wachstum. Bildung. Zusammenhalt“, Christlich-Soziale Union in Bayern, http://www.csu.de/politik/beschluesse/koalitionsvertrag-zwischen-csu-csu-und-fdp/ (staženo 21. 2. 2016).

„Programm zu Bundestagswahl98. Grün ist der Wechsel“, Bündnis 90/Die Grünen, https://www.gruene.de/fileadmin/user_upload/Bilder/Redaktion/30_Jahre_-_Serie/Teil_21_Joschka_Fischer/Wahlprogramm_Bundestagswahl1998.pdf (staženo 20. 2. 2016).

„Regierungsprogramm 2005-2009“, Konrad Adenauer Stiftung, http://www.kas.de/upload/ACDP/CDU/Programme_Bundestag/2005-2009_Regierungsprogramm_Deutschlands-Chancen-nutzen_Wachstum-Arbeit-Sicherheit.pdf (staženo 19. 3. 2016).

„Vereinbarung zwischen der Bundesregierung und den Energieversorgungsunternehmen“, Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz, Bau und Reaktorsicherheit, http://www.bmub.bund.de/fileadmin/bmu-import/files/pdfs/allgemein/application/pdf/atomkonsens.pdf (staženo 2. 3. 2016).

„Weg zur Energie der Zukunft - sicher, bezahlbar und umweltfreundlich“, Bundesministerium für Wirtschaft und Energie, https://www.bmwi.de/BMWi/Redaktion/PDF/E/energiekonzept-2010-beschluesse-juni-2011,property=pdf,bereich=bmwi2012,sprache=de,rwb=true.pdf (staženo 26. 2. 2016).

„Wir haben die Kraft gemeinsam für unser Land: Regierungsprogramm 2009 – 2013“, Konrad Adenauer Stiftung, http://www.kas.de/upload/ACDP/CDU/Programme_Bundestag/2009-2013_Regierungsprogramm_Wir-haben-die-Kraft_Gemeinsam-fuer-unser-Land.pdf (staženo 21. 2. 2016).

„Gemeinsam für Deutschland: Mit Mut und Menschlichkeit“, Konrad Adenauer Stiftung, http://www.kas.de/upload/ACDP/CDU/Koalitionsvertraege/Koalitionsvertrag2005.pdf (staženo 20. 3. 2016).

Sekundární zdroje

Sekundární literatura

Haunss Sebastian, Dietz Matthias a Nullmeier Frank, „Exit from Nuclear Energy in Germany: Explaining Radical Policy Shift“, (prezentováno na 7. ECPR (The European Consortium for Political Research) konferenci, Bordeaux, 4. – 7. září 2013), 28.

Kleinknecht Konrad, „Abkehr von Klimaschutz?“, *Aus Politik und Zeitgeschichte* (Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2011), 29-36.

Luhmann Hans-Jochen, „Deutschlands Energiewenden: Motive und Auswirkungen für den europäischen Elektrizitätsmarkt“, *Ende des Atomzeitalters? Von Fukushima in die Energiewende* (Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2012), 97-108.

Maubach Klaus-Dieter, *Energiewende: Wege zu einer bezahlbaren Energieversorgung* (Wiesbaden: Springer VS, 2013), 249.

Nigrin Tomáš et al., eds., *Německo bez jádra? : SRN na cestě k odklonu od jaderné energie/* Tomáš Nigrin, Martin Landa, Tereza Svobodová a kol. (Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2015), 156.

Renn Ortwin, „Wissen und Moral – Stadien der Risikowahrnehmung“, *Aus Politik und Zeitgeschichte* (Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2011), 43-47.

Wolfrum Edgar, *Rot-Grün an der Macht: Deutschland 1998-2005* (München: C.H.Beck, 2013), 848.

Odborné články

Eikeland Per Ove, „Implementing the EU 2020 Energy and Climate Package in Germany: Green Champion Struggling to Adapt”, *FNI Report 9* (2014): 101.

Engler Fabian a Zohlhöfer Reimut, „Courting the Voters? Policy Implications of Party Competition for the Reform Output of the Second Merkel Government“, *German Politics* 23 (2014): 284-303.

Fischer Severin, „Außenseiter oder Spitzenreiter? Das „Modell Deutschland“ und die europäische Energiepolitik“, *Aus Politik und Zeitgeschichte* (Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung, 2011), 15-22.

Glaser Alexander, „From Brokdorf to Fukushima: The long journey to nuclear phase-out”, *Bulletin of the Atomic Scientists* 68 (2012): 10-21.

Huss Christian, „Energy Transition by Conviction or by Surprise? Environmental Policy from 2009 to 2013”, *German Politics* 23 (2014): 430-445.

Jahn Detlef a Korolczuk Sebastian, „German exceptionalism: the end of nuclear energy in Germany!“, *Environmental Politics* 21 (2012): 159-164.

Keil Silke a Gabriel Oscar, „The Baden-Württemberg State Election of 2011: A Political Landslide“, *German Politics* 21 (2012): 239-246.

Mez Lutz, „Germany’s merger of energy and climate change policy”, *Bulletin of the Atomic Scientists* 68 (2012): 22-29.

Olsen Jonathan, „The Spring Landtag Elections: Regional Specificities or National Electoral Dynamics?“, *German Politics* 21(2012): 116-128.

Rossnagel Alexander a Heutschel Anja, „The legalities of a nuclear shutdown“, *Bulletin of the Atomic Scientists* 68 (2012): 55-66.

Rüdig Wolfgang, „Phasing out nuclear energy in Germany“, *German Politics 9* (2007): 43-80.

Schreurs Miranda A., “Ethics of Nuclear Energy: Germany’s Nuclear Politics after Fukushima”, *The Journal of Social Sciences* 77 (2014): 9-29.

Schreurs Miranda A., “The politics of phase-out”, *Bulletin of the Atomic* Scientists 68 (2012): 30-41.

Elektronická periodika

„Atomausstieg: Zitate einer einzigartigen Wende“, *Süddeutsche Zeitung, 30. 6. 2011,* http://www.sueddeutsche.de/politik/zitate-zur-atomdebatte-hoch-lebe-die-kernkraft-die-kernkraft-muss-weg-1.1072431 (staženo 8. 3. 2016).

„Bayerns Ministerpräsident Horst Seehofer (CSU)“, *Süddeutsche Zeitung*, 30. 6. 2011, http://www.sueddeutsche.de/politik/zitate-zur-atomdebatte-hoch-lebe-die-kernkraft-die-kernkraft-muss-weg-1.1072431-3 (staženo 17. 3. 2016).

„Bundesregierung: Atompolitik spaltet die Koalition“, *Spiegel Online*, 5. 3. 2006, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/bundesregierung-atompolitik-spaltet-die-koalition-a-404445.html (staženo 14. 3. 2016).

„CSU-Chefin Merkel gibt Kernpositionen auf – Atompolitik“, *Süddeutsche Zeitung*, 11. 11. 2011, http://www.sueddeutsche.de/politik/merkels-umstrittener-modernisierungskurs-die-kuehe-sind-heilig-schlachtet-sie-1.1183482-4 (staženo 17. 3. 2016).

„Debatte um Atomausstieg: Drei Unionsländer machen Front gegen Röttgen“, *Spiegel Online*, 12. 2. 2010, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/debatte-um-atomaustieg-drei-unionslaender-machen-front-gegen-roettgen-a-677499.html (staženo 15. 3. 2016).

„Deutsche Atomkraftwerke haben Mängel“, *Deutschlandradio*, 17. 5. 2011, http://www.deutschlandradio.de/deutsche-atomkraftwerke-haben-maengel.331.de.html?dram:article_id=204102 (staženo 5. 3. 2016).

„Die Schweiz Stein aus der Atomenergie aus“, *Neue Zürcher Zeitung*, 25. 5. 2011, http://www.nzz.ch/die-schweiz-baut-keine-atomkraftwerke-mehr-1.10699185 (staženo 21. 3. 2016).

„Endlagerkonsens auf der Kippe“, *Die Tageszeitung*, 15. 12. 2011, http://www.taz.de/1/archiv/digitaz/artikel/?ressort=wu&dig=2011%2F12%2F15%2Fa0106&cHash=e2bb95629cac29f600c39be3032011f8/ (staženo 9. 3. 2016).

„Energiegipfel: Merkel streicht Debatte über Atomausstieg“, *Spiegel Online*, 15. 3. 2006, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/energiegipfel-merkel-streicht-debatte-ueber-atomausstieg-a-406214.html (staženo 14. 3. 2016).

„Gestiegener Ölpreis: Stoiber will Atomkraftwerke bauen“, *Spiegel Online*, 3. 6. 2004, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/gestiegener-oelpreis-stoiber-will-atomkraftwerke-bauen-a-302498.html (staženo 14. 3. 2016).

„Grün-roter Triumph in Baden-Württemberg“, Zeit Online, 27. 3. 2011, http://www.zeit.de/politik/deutschland/2011-03/landtagswahl-baden-wuerttemberg-ergebnisse (staženo 16. 3. 2016).

„Hunderttausende demonstrieren gegen Atomkraft“, *Die Welt*, 26. 3. 2011, http://www.welt.de/politik/deutschland/article12970772/Hunderttausende-demonstrieren-gegen-Atomkraft.html (staženo 15. 3. 2016).

„Im Augenblick rede ich“, *Die Tageszeitung*, 17. 3. 2011, http://www.taz.de/!5124601/ (staženo 15. 3. 2016).

„Kein End-Datum für die Atomenergie“, *Manager Magazin*, 15. 6. 2000, http://www.manager-magazin.de/finanzen/artikel/a-80898.html (staženo 20. 3. 2016).

„Kernenergie: Bundestag beschließt den Ausstieg“, *Spiegel Online*, 14. 12. 2001, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/kernenergie-bundestag-beschliesst-den-ausstieg-a-172681.html (staženo 14. 3. 2016).

„Kernkraftdebatte in der Regierung: Merkel verteidigt Anti-Atomminister Röttgen“, *Spiegel Online*, 8. 2. 2010, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/kernkraftdebatte-in-der-regierung-merkel-verteidigt-anti-atomminister-roettgen-a-676561.html (staženo 14. 3. 2016).

„Konsens bei Atomgesprächen: Geteiltes Echo“, *Spiegel Online*, 15. 6. 2000, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/konsens-bei-atomgespraechen-geteiltes-echo-a-80932.html (staženo 14. 3. 2016).

„Landtagswahl Baden-Württemberg 2011“, *Wahl.tageschau*, https://wahl.tagesschau.de/wahlen/2011-03-27-LT-DE-BW/analyse-wanderung.shtml (staženo 21. 3. 2016).

„Merkel: Eine riesige Chance“, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 30. 5. 2011, http://www.faz.net/aktuell/politik/energiepolitik/atomausstieg-bis-2022-merkel-eine-riesige-chance-1643205.html (staženo 15. 3. 2016).

„Streit um Atomenergie: Brüderle stellt sich gegen Röttgens Ausstiegskurs“, *Spiegel Online*, 12. 2. 2010, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/streit-um-atomenergie-bruederle-stellt-sich-gegen-roettgens-ausstiegskurs-a-677762.html (staženo 14. 3. 2016).

„Trotz Zuversicht: Streit um Atomausstieggeht weiter“, *Spiegel Online*, 5. 2. 2000, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/trotz-zuversicht-streit-um-atomausstieg-geht-weiter-a-63038.html (staženo 14. 3. 2016).

„Umweltminister: Röttgen empfiehlt Union den Atomausstieg“, *Spiegel Online*, 6. 2. 2010, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/umweltminister-roettgen-empfiehlt-union-den-atomausstieg-a-676284.html (staženo 14. 3. 2016).

„Wiedereinstieg in die Atomkraft: Industrie torpediert Stoiberpläne“, *Spiegel Online*, 3. 3. 2002, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/wiedereinstieg-in-die-atomkraft-industrie-torpediert-stoiberplaene-a-185384.html (staženo 19. 3. 2016).

Florian Gathmann, „Umweltminister in der Kritik: Röttgens Atomplane spalten die CDU“, *Spiegel Online*, 7. 2. 2010, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/umweltminister-in-der-kritik-roettgens-atomplaene-spalten-die-cdu-a-676407.html (staženo 14. 3. 2016).

Fritz Vorholz, „Kernenergie ist nicht öko“, *Zeit Online*, 30. 7. 2009, http://www.zeit.de/2009/32/Interview-Troge (staženo 15. 3. 2016).

Heiko Schattauer, „Kernkraftwerk Obrigheim: Es ist immer noch da“, *Rhein-Neckar-Zeitung*, 11. 5. 2015, http://www.rnz.de/nachrichten/mosbach_artikel,-Kernkraftwerk-Obrigheim-Es-ist-immer-noch-da-_arid,96852.html (staženo 6. 3. 2016).

Manfred Köhler, „Ein Pakt zu Lasten Dritter“, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 11. 11. 2011, http://www.faz.net/aktuell/rhein-main/hessischer-energiegipfel-ein-pakt-zu-lasten-dritter-11525970.html (staženo 16. 3. 2016).

Marc Brost, Peter Dausend a Tina Hildebrandt, „Ausstieg aus dem Ausstieg aus dem …“, *Die Zeit*, 24. 3. 2011, http://www.zeit.de/2011/13/Regierungsvertrauen (staženo 25. 2. 2016).

Markus Deggerich, „Konsens bei Atomgesprächen: Der Ausstieg kommt, aber keiner weiß wann“, *Spiegel Online*, 15. 6. 2000, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/konsens-bei-atomgespraechen-der-ausstieg-kommt-aber-keiner-weiss-wann-a-80879.html (staženo 19. 3. 2016).

Philipp Wittrock, „Energiegipfel: Merkel drängt zum Turbo-Ausstieg“, *Spiegel Online*, 15. 4. 2011, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/energiegipfel-merkel-draengt-zum-turbo-ausstieg-a-757244.html (staženo 16. 3. 2016).

Rolland Nelles, Ralf Neukirch, Michael Sauga a Christian Schwägerl, „In der Reaktorfalle“, *Spiegel Online*, 30. 6. 2008, http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-57781720.html (staženo 14. 3. 2016).

Sebastian Fischer, „Debatte über deutsche AKW: SPD und Grüne stellen Merkel die Atomfalle“, *Spiegel Online*, 12. 3. 2011, http://www.spiegel.de/politik/deutschland/debatte-ueber-deutsche-akw-spd-und-gruene-stellen-merkel-die-atomfalle-a-750537.html (staženo 16. 2. 2016).

Elektronické zdroje

„Anlagenspezifische Sicherheitsüberprüfung (RSK-SÜ) deutscher Kernkraftwerke unter Berücksichtigung der Ereignisse in Fukushima-I (Japan)“, Reaktor-

Sicherheitskommission, http://www.rskonline.de/sites/default/files/reports/rsksnsue20110516hp.pdf (staženo 5. 3. 2016).

„Atomausstieg und Energiewende als "Herkulesaufgabe"“, Deutscher Bundestag, https://www.bundestag.de/dokumente/textarchiv/2011/34716466_kw23_de_atomgesetz/205630 (staženo 11. 3. 2016).

„Bundesergebnis: Endgültiges Ergebnis der Bundestagswahl 2009“, Der Bundeswahlleiter, https://www.bundeswahlleiter.de/de/bundestagswahlen/BTW_BUND_09/ergebnisse/bundesergebnisse/ (staženo 1. 3. 2016).

„Bundestagswahl 2009“, Bundestagswahl-BW, http://www.bundestagswahl-bw.de/bundestagswahl2009.html (staženo 17. 3. 2016).

„Die Großen Vier“, Bundeszentrale für politische Bildung, http://www.bpb.de/politik/wirtschaft/energiepolitik/152780/die-grossen-vier (staženo 1. 3. 2016).

„Endgültiges amtliches Ergebnis der Bundestagswahl 2013“, Der Bundeswahlleiter, https://www.bundeswahlleiter.de/de/bundestagswahlen/BTW_BUND_13/presse/w13034_Endgueltiges_amtliches_Ergebnis.html (staženo 28. 3. 2016).

„Energy Transition: The German Energiewende“, Heinrich Böll Stiftung, http://energytransition.de/wp-content/themes/boell/pdf/en/German-Energy-Transition_en.pdf (staženo 2. 3. 2016).

„Kernbrennstoffsteuer verfassungswidrig?“, Hamburger Justiz, 29. 1. 2013, http://justiz.hamburg.de/finanzgericht/4373876/kernbrennstoffsteuer/ (staženo 11. 3. 2016).

„Kommission legt Ergebnisse des AKW-Stresstests vor“, Bundeszentrale für politische Bildung, http://www.bpb.de/politik/hintergrund-aktuell/68805/akw-stresstests-18-05-2011 (staženo 6. 3. 2016).

„Kommission: Deutsche Atomkraftwerke nicht sicher“, Vile.netzwerk, https://www.vile-netzwerk.de/archivierte-projekte/articles/kommission-alle-deutschen-atomkraftwerke-nicht-sicher.html (staženo 5. 3. 2016).

„Kurzbericht über den Bericht der Reaktorsicherheitskommission“, Bundesministerium für Umwelt, Naturschutz, Bau und Reaktorsicherheit, http://www.bmub.bund.de/themen/atomenergie-strahlenschutz/nukleare-

sicherheit/fukushima-folgemassnahmen/rsk-bericht-kernkraftwerke/ (staženo 5. 3. 2016).

„Reaktor-Sicherheitskommission (RSK)“, Reaktor-Sicherheitskommission, http://www.rskonline.de/de/home (staženo 5. 3. 2016).

„Strommix 2011: Brutto-Stromerzeugung 2010 und 2011 im Vergleich“, Bundesverband der Energie- und Wasserwirtschaft, https://www.bdew.de/internet.nsf/id/DA3DD0BD5352F45BC12579B30034A0C9/$file/120229%20Bruttostromerzeugung%202010%20und%202011%20Vergleich.pdf (staženo 11. 3. 2016).

„Wahl zum 14. Deutschen Bundestag am 27. September 1998“, Der Bundeswahlleiter, https://www.bundeswahlleiter.de/de/bundestagswahlen/fruehere_bundestagswahlen/btw1998.html (staženo 20. 2. 2016).

„Wahl zum 16. Deutschen Bundestag am 18. September 2005“, Der Bundeswahlleiter, https://www.bundeswahlleiter.de/de/bundestagswahlen/fruehere_bundestagswahlen/btw2005.html (staženo 20. 3. 2016).

„Wahl zum 16. Deutschen Bundestag am 18. September 2005”, Der Bundeswahlleiter, https://www.bundeswahlleiter.de/de/bundestagswahlen/fruehere_bundestagswahlen/btw2005.html (staženo 1. 3. 2016).

„Wie stehen Sie zu der geplanten Verlängerung der Laufzeiten deutscher Atomkraftwerke?“, Statista, http://de.statista.com/statistik/daten/studie/155799/umfrage/meinung-zu-einer-verlaengerung-der-laufzeit-deutscher-akw/ (staženo 20. 3. 2016).

„Zustimmungsbedürftigkeit eines Gesetzes zur Verlängerung der Laufzeiten von Kernkraftwerken“, Kernenergie, http://www.kernenergie.de/kernenergie-wAssets/docs/fachzeitschrift-atw/2010/atw2010_11_degenhart-zustimmungspflicht.pdf (staženo 10. 3. 2016).

Thadeus Pato, “Anti Nuclear Movement in Germany: Stronger than ever – weaker than before?”, *Dialogues and Recources on Nuclear, Nature and Society*, 11. 7. 2011, http://www.dianuke.org/anti-nuclear-movement-germany/ (staženo 31. 3. 2016).